

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

2008 OSETYA KRİZİ SONRASI TÜRKİYE’NİN
TRANSKAFKASYA POLİTİKASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Şeyma BAYAT

Niğde
Ağustos, 2021

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2008 OSETYA KRİZİ SONRASI TÜRKİYE’NİN TRANKAFKASYA
POLİTİKASI**

Hazırlayan
Şeyma BAYAT

Danışman : Prof.Dr.Mehmet Serkan TAFLIOĞLU
Üye : Doc.Dr.İlhan GÜLLÜ
Üye : Dr.Öğr.Üyesi Turgay DÜĞEN

Niğde
Ağustos, 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisan Tezi olarak sunduğum “2008 Osetya Krizi Sonrası Türkiye’nin Transkafkasya Politikası “ adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurla doğrularım.../..../....

Şeyma BAYAT

ÖN SÖZ

“2008 Osetya Krizi Sonrası Türkiye’nin Transkafkasya Politikası” adlı çalışmada bölge dinamikleri ve dönemin konjantürel yapısı göz önünde bulundurularak ele alınmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde ilk günden son aşamaya kadar desteklerini ve katkılarını hiç eksik etmeyen değerli danışmanım ve çok kıymetli bilim insanı Prof.Dr. Mehmet Serkan Taflıoğlu’na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.Hayatımın her alanında olduğu gibi tez çalışmam süresince de yanımda olan aileme özellikle de sevgili anne ve babama teşekkürü borç bilirim. Yine tez çalışmamın her aşamasında uzakta olsalar da desteklerini hep en yakınımnda hissettiğim, fikirlerini ve eleştirilerini hiç eksik etmeyen arkadaşlarım Zeynep Korkmaz ve Mehtap Erörs’e teşekkür ederim.

Şeyma BAYAT

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2008 OSETYA KRİZİ SONRASI TÜRKİYE’NİN TRANSKAFKASYA
POLİTİKASI**

Şeyma BAYAT
Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Serkan TAFLIOĞLU
Ağustos 2021, 64 Sayfa

Güney Kafkasya (Transkafkasya) bölgesi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte sürekli sorunların yaşandığı bir bölge olmuştur. Kafkasya bölgesinde yer alan Gürcistan'ın coğrafi konumu, Azerbaycan'ın ekonomik potansiyeli, doğal zenginlikleri sebebiyle önem arz etmektedir. 1991'de Güney Osetya bölgesinde başlayan etnik çatışmalar 1993 yılında Rusya'nın arabulucuğuyla taraflar arasında bir ateşkese dönüşmüştür. Fakat ateşkes ile istenilen barış ortamı sağlanamamış ve çatışmalar son bulmamıştır. Gürcistan'ın anayasal düzeni sağlamak için 2008 yılında Güney Osetya'ya başlattığı operasyon Gürcistan ile Rusya arasında savaşa neden olmuştur. Bu savaş ile birlikte bir anlamda jeopolitik bir mücadele meydana gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu ülkeden ayrılan Türk Cumhuriyetleri'ne ilgisini arttıran Türkiye, Transkafkasya'yı ve Orta Asya'yı kapsayan geniş bir coğrafyaya açılım kapısı olarak değerlendirmiştir. Bu kapsamda Azerbaycan ile ilişkilerine önem vermiştir. Azerbaycan'dan gelen petrol ve doğalgaz rezervleri hem Türkiye'nin hem de AB'nin enerji ihtiyaçlarını karşılamada önemli rol oynamıştır. Rusya Federasyonu bölgede azalan etkinliğini yeniden elde etmeye çalışırken, Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ve tarihsel bağları olan bölge devletleri ile ilişkilerini her alanda geliştirmeyi ve bu devletlerin RF'ye olan bağımlılıklarını ortadan kaldırmak istemektedir. Ayrıca Transkafkasya'ya bölgesel güçler dışında NATO, AB, ABD gibi küresel güçler de ilgi göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Transkafkasya, Güney Osetya, Rusya Federasyonu, Türkiye, NATO, AB, ABD

ABSTRACT
MASTER'S THESIS

**TRANSCAUSASIA IN TURKISH FOREIGN POLICY AFTER THE 2008
OSSETIAN CRISIS**

Şeyma BAYAT
Eurasian Studies

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet Serkan TAFLIOĞLU
Agust 2021, 64 pages

The South Caucasus (Transcaucasia) region has become a region of constant problems with the dissolution of the Soviet Union. Geographical location of Georgia located in the Caucasus region is important due to Azerbaijan's economic potential and natural wealth. Ethnic conflicts in the South Ossetia region in 1991 turned into a ceasefire between the parties in 1993 with the mediation of Russia. However, the peace environment desired by the ceasefire could not be achieved and the conflicts did not end. The operation Georgia carried out in South Ossetia in 2008 to maintain constitutional order caused a war between Georgia and Russia. In a sense, a geopolitical struggle occurred with this war.

After the Soviet Union collapsed leaving this country that increases the interest in the Turkish Republics and Turkey, Transcaucasia and Central Asia were evaluated as door openings, covering a wide geography. In this context, it attached importance to its relations with Azerbaijan. oil and natural gas reserves from Azerbaijan to Turkey have both played an important role in meeting the energy needs of the EU. Decreasing effectiveness of the Russian Federation recovering, Turkey, Turkish Republics and develop its own field of history of their relations with the state, which wants to remove their ties and dependence on RF these states. Moreover, besides regional powers, global powers such as NATO, EU, USA showed interest in Transcaucasia.

Keywords: Transcaucasia, South ossetia, Russian Federation, Turkey, NATO, EU,

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
HARİTALAR DİZİNİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TRANSKAFKASYA BÖLGESİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Azerbaycan.....	8
1.1.1. Kısaca Azerbaycan Tarihi.....	8
1.1.2. Azerbaycan'ın Yapısal Analizi	19
1.1.2.1. Siyasi Yapısı	19
1.1.2.2. Coğrafi Konumu ve Demografik Yapısı.....	20
1.1.2.3. Doğal Kaynaklar	21
1.2. Ermenistan	22
1.2.1. Kısaca Ermenistan Tarihi.....	22
1.2.2. Ermenistan'ın Yapısal Analizi.....	25
1.2.2.1. Siyasi Yapısı	26
1.2.2.2. Coğrafi Konumu ve Demografik yapısı.....	26
1.3. Gürcistan	27
1.3.1. Kısaca Gürcistan Tarihi	27

İKİNCİ BÖLÜM

OSETYA KRİZİ VE AKTÖRLERİN SORUNA YAKLAŞIMI

2.1. Osetya'nın Yapısal Analizi	29
---------------------------------------	----

2.2. Tarihsel Perspektif İçinde Osetya Meselesi	30
2.3. 2008 Osetya Krizi	35
2.3.1. Rusya Federasyonu'nun Yaklaşımı	38
2.3.2. Gürcistan'ın Yaklaşımı	39
2.3.3. Kriz Sonrası Transkafkasya	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE PERSPEKTİFİNDE TRANSKAFKASYA BÖLGESİ

3.1. Türkiye İçin Transkafkasya Bölgesinin Önemi	43
3.2. Türk Dış Politikasında Transkafkasya Yaklaşımı.....	45
3.2.1. Mavi Akım Doğalgaz Projesi.....	48
3.2.2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı	48
3.2.3. Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP).....	49
3.3. 2008 Osetya Krizi Sonrası Türk Dış Politikasında Transkafkasya.....	50
3.3.1. Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu.....	51
3.3.2. Ermenistan Açılımı	52
3.3.3. Azerbaycan ile İlişkiler	53
SONUÇ.....	56
KAYNAKÇA	59

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Kafkasya’da etnik yapı	29
Harita2: Güney Osetya Haritası.....	33
Harita 3: Rusların işgal ettiği bölgeler.....	36
Harita 4: Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Haritası	49

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
BTC	: Bakü- Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
GUAM	:Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü
KİİP	: Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu
NATO	:Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
SOCAR	: Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TANAP	: Trans –Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi

GİRİŞ

Kafkasya sahip olduğu doğal kaynakları, etnik yapısı, kültürel zenginlikleri ve jeopolitik önemi ile tarihin her döneminde büyük güçlerin ilgi alanı içerisinde olmuştur. Bu büyük güçler arasında Rusya başı çekmektedir. Ancak beraberinde gerek ABD gerekse AB ülkelerinin de yadsınamaz ölçüde bölgeye ilgileri söz konusudur. Bölgenin bu kadar ilgi görmesinin sebepleri arasında kuşkusuz sahip olduğu enerji kaynaklarının ve bu kaynakların güzergâhlarının etkisi büyüktür. Bu hususta Hazar Enerji Havzası ve bu havzanın, dünya pazarlarına ulaşım güzergâhı üzerinde bulunması en belirgin örnektir. Bölgenin spesifik pek çok yönü bulunmakla birlikte Asya, Avrupa ve Ortadoğu arasındaki tek geçiş noktası olması bölgeyi ayrıca önemli kılmaktadır. Jeopolitik konum itibari ile büyük güçlerin tampon bölgesi konumunda olması bölgenin gelişimini geciktirmiş tam bağımsız egemen devletlerin kurulmasını güçleştirmiştir. Soğuk Savaş yıllarında Rus hâkimiyeti altında olan bölge Soğuk Savaş sonrasında da tamamen Rus etkisinden kurtulamamıştır. Bölgeyi Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya olarak ayrı ayrı değerlendirdiğimizde Kuzey Kafkasya'da Rus etkisini daha net bir şekilde görülmektedir. Güney Kafkasya'da ise durum biraz daha farklıdır. Burada Soğuk Savaş sonrası bağımsızlığını kazanan üç devletten bahsedilmektedir. Söz konusu ülkeler; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dır.

Çalışmada esas olarak ele alınacak olan taraf Transkafkasya Bölgesi ve 2008 Osetya Krizi Sonrası Türk Dış Politikasında Transkafkasya'dır. Bu çalışmada Transkafkasya bölgesini incelemek ve bu inceleme içerisinde son yıllarda ilişkileri derinden etkileyen 2008 Osetya Krizini ve Kriz sonrasında ele alıp bu hususta bir değerlendirme yaparak literatüre katkı sağlamak ve yapılan incelemeler sonucunda ulaşılan veriler ışığında bilimsel bir çalışma ortaya koymak amaçlanmıştır. Türkiye'nin hem coğrafi hem de manevi olarak yakınlık kurduğu Transkafkasya bölgesi ile olan ilişkilerini gerek tarihi gerekse de güncel olarak ele alıp bu konuda literatüre katkıda bulunmak oldukça önemlidir. Sadece Türkiye için değil bölgesel ve küresel manada oldukça önemli olan Transkafkasya bölgesi birçok aktörün ilgisini de çekmektedir. Türkiye'nin bölgeyle tarihi olarak bağlarını incelemenin yanısıra güncel ilişkilere de ayrıca yer verilmiştir. Yapılan incelemeler ışığında 2008 Osetya Krizi sonrasında izlenen Türk Dış Politikası ve önceki dönemlerde uygulanan Türk Dış Politikası karşılaştırıldığında 2008 Osetya Krizi Türk Dış Politikası üzerinde bir

değişime sebep olmuş mudur olduysa kriz sonrası gelişmeler nasıl sonuçlar doğurmuştur? Tüm bu sorular çalışma içerisinde ulaşılan veriler ışında ele alınacaktır. Gerek bölge için gerekse de Türkiye ile olan ilişkiler açısından büyük önem arz eden 2008 Osetya Krizi üzerinde fazlaca durulmuştur. Bu tez çalışması ilgili literatür taraması sonunda ulaşılan kaynaklar (kitaplar, makaleler, tez çalışmaları, analizler vb.) resmi veri ve bilgiler ile tarihsel ve güncel gelişmeleri destekleyecek haber kaynaklarından yararlanarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın I. Bölümünde konu bütünlüğünün sağlanması, daha anlaşılır olması ve tarihsel temellendirmelerin yapılabilmesi açısından Transkafkasya ülkelerine ayrıca yer verilmiştir. Çalışmanın iskeletini oluşturan Türkiye'nin bölgeye yaklaşımı ise şu şekilde olmuştur. Komşusu konumunda bulunan Kafkasya bölgesinin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olmasından ötürü diğer büyük güçler gibi Türkiye'nin de ilgi alanı içerisine girmiştir. Ancak sadece sahip olduğu kaynaklardan daha ziyade Türkiye'nin bölgeyle olan tarihsel bağları oldukça güçlü olduğu görülmektedir. Bölgenin Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya yani Transkafkasya olarak ikiye ayrıldığı belirtilmişti. Çalışmanın başlığından da net bir şekilde anlaşılacağı üzere burada odak noktası Transkafkasya olacaktır. Kafkasya'nın bütün olarak ele alınmamasının, Kuzey Kafkasya'ya ayrıca yer verilmemesinin nedeni daha yalın ve anlaşılır bir çalışma ortaya koyma gayesindedir. Keza Kafkasya olarak ele alınmış olsaydı, başlı başına başka bir çalışma hatta belki de bir proje konusu olabilecek Türkiye'nin Rusya'ya yönelik dış politikasına değinmek gerekecekti. Çünkü Kuzey Kafkasya tam bağımsız egemen devletler yoksun bu bağlamda ilişkilerde Rusya üzerinden ilerlemektedir. Kısacası Türkiye'nin Kuzey Kafkasya'ya yönelik dış politikası çalışmanın kapsamı içerisine girmemektedir. Ancak 2008 Osetya Krizi Sonrası Türkiye'nin Transkafkasya politikasına ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

SSCB'nin yıkılmasından sonra Türkiye hiçbir ayırım gözetmeksizin Transkafkasya'da bağımsızlığını kazanan üç ülkeyi de tanımıştır. Ancak bu ülkelerden en yakın ilişki kurduğu ülke Azerbaycan olmuştur. İki ülkenin daha doğrusu milletin tarihlerine kısaca baktığımızda bu durumun gayet olağan olduğu ortaya çıkmaktadır. Keza günümüzde de birbirlerini iki devlet tek millet olarak tanımlamaları güçlü bağlarının en net göstergesidir. Bölgenin bir diğer ülkesi Gürcistan'la ilişkiler de tıpkı Azerbaycan gibi üst düzeydir. Ermenistan ile ise ilişkiler

yok denecek kadar azdır. Çalışmanın birinci bölümünde konunun daha sağlam temeller üzerinde işlenebilmesi ve tarihsel arka planla güçlendirilebilmesi açısından söz konusu devletlerin kısaca tarihine değinilecektir.

Azerbaycan jeopolitik konumu itibari ile oldukça önemli bir ülkedir. Stratejik ve ticari önem taşıyan yollar üzerinde bulunmaktadır. Konumu itibariyle pek çok çatışmaya şahit olmuş ve pek çok millet tarafından da hâkimiyet altına alınmak istenmiştir. Günümüzde ise üzerinden Rus etkilerini tamamen atamasa da pek çoğunu egale etmiş bağımsız bir Azerbaycan'dan bahsedilmektedir. Ayrıca jeopolitik olarak da Azerbaycan, Asya'yı Avrupa'ya bağlayan köprü görevindedir. Tarihinde de İpek Yolu üzerinde bulunmasından dolayı pek çok ulusun uğrak noktası olmuştur. Tarihi boyunca pek çok kez istilaya ve işgale uğrayan Azerbaycan, pek çok devlete de ev sahipliği yapmıştır. Bu kadar istila ve işgallerle uğraşan bir millet elbette kaos ve kargaşayla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. Tarihi boyunca bu ortamdan kurtulmaya çalışan Azerbaycan uzun yıllar bağımsız bir devlet olabilmek için mücadele etmiştir. Bu bağlamda yakın tarihte Rusya en belirgin örnek olacaktır. Azerbaycan, egemenliğinden kurtulmaya çalıştığı Rusya ile oldukça mücadele etmiş hatta bu mücadele Osmanlı İmparatorluğu'nun da desteğiyle silahlı mücadele haline dönüşmüştür. Ancak Azerbaycan bu mücadelede muvaffak olamamıştır. Daha sonra Mayıs 1918'de Azerbaycan bağımsızlığını kazanmış fakat beklenen uzun süreli bağımsızlık elde edilememiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Azerbaycan 1991'de tekrar bağımsızlığını kazanmıştır. İlk bağımsızlığını tanıyan ülke ise Türkiye olmuştur. Ülkeler bazında iki ülkenin ilişkisi o zamandan bu yana gelişerek devam etmektedir.

Bölgenin bir diğer önemli ülkesi Ermenistan'dır. Ermeni adına ilk olarak M.Ö. 6.yy'da Pers Kitabelerinde rastlanır. Anadolu'da yaşadıkları yıllar içerisinde en iyi muameleyi Türkler tarafından görmüşlerdir. Osmanlı İmparatorluğu içerisinde üst görevlere getirilen Ermeniler bu görevlerini suiistimal etmişlerdir. Osmanlıya ihanet etmişler ve Avrupalı güçlerin casusluğunu yapmışlardır. 19.yüzyılın ikinci yarısında Emperyalist güçlerinde desteğiyle ülke içerisinde huzuru bozmuşlar, çeşitli problemlerin yaşanmasına sebep olmuşlardı. Bunun üzerine Osmanlı yönetimi tarafından 1915'de Tehcir Kanunu ile Ermeniler göç ettirilmiştir. Ermeniler çok hassas oldukları ve büyük bir ustalıkla çarptırarak başka şekilde anlaşılmasını sağladıkları Tehcir Kanunu Ermeniler iddialarının tam aksini göstermektedir.

Ermeniler Türklerin kendilerine soykırım uyguladıklarını iddia etse de soykırımın gerekçelerine bakıldığında asıl soykırımın Ermeniler tarafından Türklere uygulandığını söylemek mümkündür. Tehcirden üç yıl sonra Mayıs 1918'de Ermenistan Cumhuriyeti kurulmuştur. Fakat 1920'de Bolşevik Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Türkiye'ye, Azerbaycan'a bazı toprak parçaları bağlanmıştır. Günümüzde hala sorun olan Dağlık Karabağ Azerbaycan'a bağlanmıştır. Ancak günümüzde Dağlık Karabağ, Ermenistan işgali altındadır. Bölgenin en karmaşık ve güncel sorunlarından biri Dağlık Karabağ meselesidir. Yıllardır süregelen sorunun çözüme kavuşmamasında Rusya'nın etkisi büyüktür. Keza bölgenin en büyük aktörü ve bölgede yaşanan sorunların birçoğunun temelini uyguladığı politikalarla atan aktör Rusya'dır. Karabağ sorunu özelinde Rusya'nın onaylamadığı bir çözüm bölgede uzun vadeli bir istikrar sağlamayacaktır. Sovyetlerin kurulmasıyla yaklaşık 70 yıl kadar Sovyet himayesi altında yaşayan Ermeniler 21 Eylül 1991 tarihinde referandum sonrası Bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsızlığın ilanından sonrada Avrupalı güçlerle yakın ilişkiler kurmuş her konuda desteklerini almayı başarmıştır.

Gürcü halkı Kafkasya bölgesinin yerli halklarından. Tarihine bakıldığında ise devlet geleneği ve siyasal geleneği diğer Kafkas halklarından üstündür. Kafkasya'dan bütün olarak bahsederken değinilen önemli coğrafi konumu özelden Gürcistan için de geçerlidir. Hem Asya'da hem de Avrupa'da toprağının bulunması sebebiyle söz konusu ülke iki kıta arasında doğal köprü vazifesi görmüştür. Geçmişten günümüze kadar hep önemli ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle çevre ülkelerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Tarihi İpek Yolu bu ticaret yollarının en mühim olanlarından biridir.

Gürcü tarihi, 15.yüzyıldan 19.yüzyıla kadar Osmanlı ve İran tarihi ile iç içe geçmiş durumdadır. Gürcüler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilişkisi Fatih Sultan Mehmet döneminde güçlenmiş ve o dönemden sonra da olumlu bir seyir izlemiştir. Fakat bu durum 18.yüzyılda etkisini yitirmiştir. 1789'da Gürcü Kralı, Rusya ile anlaşma imzalayarak Rus himayesine girmiştir. Fakat Ruslar anlaşma şartlarına uymamış ve Gürcistan'ı adeta bir Rus eyaleti haline dönüştürmüşlerdir. I.Dünya Savaşı yıllarında Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan tarafından Kafkasya'nın kurtuluşu için Maveray-ı Kafkasya Federatif Cumhuriyetini kurulmuştur. Ancak bu federasyon uzun sürmemiştir. Gürcistan bağımsızlığını ilan etmiş ve Menşevik bir hükümet kurulmuştur. Rusya ise bu durum karşısında önce bağımsız Gürcistan'ı

tanımış fakat daha sonra ilhak etmiştir. Gürcü halkı ise bu duruma tepkisiz kalmamıştır. Sovyetlere karşı ayaklanmışlar ve böylece Sovyetler içerisinde komünizme karşı ayaklanan ilk halk olmuşlardır. 1924’de gerçekleştirdikleri bu ayaklanmanın devamı niteliğinde 1959’da da bir ayaklanma gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu ayaklanma Ruslar tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bağımsızlık duyguları tarih boyunca hep var olmuş ve asla kaybolmamış olan Gürcistan 1990’a geldiğinde tekrar bağımsızlık hareketlerine başlamıştır. Bu bağımsızlık hareketleri ise 1991’de bağımsızlıklarının ilanı ile taçlanmıştır. Ülke sınırları içerisinde Acara Özerk Cumhuriyeti, Abhazya Özerk Cumhuriyeti ve Güney Osetya Özerk Cumhuriyeti yer almaktadır. Çalışmanın da kilit noktalarından biri olan Güney Osetya Özerk Cumhuriyetine burada kısaca bir giriş yaptıktan sonra çalışmanın II. Bölümünde detaylı bir şekilde yer verilecektir.

Güney Osetya merkezi Tshinvali, Rusya ve Gürcistan arasında çeşitli anlaşmazlıklara hatta savaşa sebep olan özerk bir cumhuriyettir. Güney Osetya Sorununun temeli, Gürcistan hâkimiyetinde bulunan Güney Osetya bölgesinin, Rusya hâkimiyetinde bulunan Kuzey Osetya bölgesi ile birleşerek Osetya Birliğini oluşturma isteğine dayanmaktadır. Gürcistan’ın toprak bütünlüğüne zarar vereceği gerekçesiyle bu birliğin oluşmasına karşı oluşunun yanı sıra Rusya ve ABD’nin de bölgede özeld Gürcistan üzerinde hâkimiyet kurma isteği ve soruna dâhil olmaları aslında bölgesel bir sorun olan Güney Osetya sorunun uluslararası etkilere sahip olan bir sorun haline dönüşmesine neden olmuştur. Sorun özellikle 1990’ların başlarında başlamış ve halen de bir çözüme ulaştırılamamıştır. Bu bağlamda bu tez çalışmasında bu sürece detaylı bir şekilde yer verilmesinin yanı sıra Güney Osetya’nın tarihsel perspektifine de ayrıca yer verilecektir.

Güney Osetya Krizi başlarda Güney Osetya ve Gürcistan arasında gibi görünse de üçüncü aktörlerin de etkisi oldukça fazla hissedilmektedir. Keza bu güçler arasında başta Rusya ve ABD olmak üzere diğer Avrupa ülkelerini de sayabiliriz. Rusya krizi bir adım daha öteye taşıyarak 2008 yılında savaş haline dönüşmesine sebep olmuş ve resmen sorunun birinci derece aktörlerinden biri haline gelmiştir. Gürcistan’da Saakashvili’nin iktidara gelmesi ve ABD ile yakın ilişkiler kurması Rusya’yı Gürcistan’la savaşa götüren en önemli etkenlerdendir. Rusya bölge üzerindeki etkisinin azalacağından ya da yok olacağından büyük bir endişe duymaktaydı. Bu bağlamda bölge üzerindeki etkisini güçlendirmek için böyle bir yol

tercih etmiştir. Savaş sonuçlarına bakıldığında ise Rusya'nın amacına ulaştığı görülmektedir. Ancak yine savaş sırasına ve sonucuna baktığımızda Gürcistan ve ABD yakınlaşmasının Rusya'yı endişeye düşürecek derecede olmadığı da ortaya çıkmıştır. Keza Gürcistan savaş sırasında beklediği desteği görememiştir. Güney Osetya Krizinin savaşa dönüşmesi uluslararası toplumun beklediği bir durum değildir. Krizin gelişim sürecinde her zaman Gürcistan'ın yanında yer alan, Gürcistan'ı destekleyen ABD savaş sırasında aynı desteği göstermemiştir. Tam manası ile Rusya'nın karşısında durmamakla birlikte diğer ülkeler baz alındığında Rusya'ya en sert tepkiyi ABD göstermiştir. AB ve NATO ülkeleri ise savaş sırasında Rusya'ya açıktan tepki göstermeye çekinmişlerdir.

Özetle Güney Osetya Özerk Bölgesi ile Gürcistan arasındaki anlaşmazlığa Rusya'nın dahil olmasıyla savaş halini alan krizde uluslararası konjonktürden beklenen desteği alamayan Gürcistan için savaş sonrası Güney Osetya sorunu çok daha kompleks bir hal almıştır. Savaş beş gün sürmüştür. Ancak etkileri oldukça uzun bir süre devam etmiştir. Rusya savaş sonucunda Güney Osetya'yı resmen tanımıştır. Savaş sonrası Güney Kafkasya bölgesinin bütününe bakıldığında savaştan oldukça etkilendiği görülmektedir. Gürcistan'ın savaş sonrasında savaştan çıkan her ülke de olabileceği gibi başta ekonomisi bozulmuştur. Ancak ekonomideki istikrarsızlık kısa zamanda sosyal hayata ve siyasi hayata da yansımaları olduğu görülmüştür. Hazar Enerji Havzasındaki, enerji kaynaklarının akışını sağlamakta önemli bir konumda olan Gürcistan, transit ülkeler için oldukça önemli olan iki kriterini güvenlik ve istikrarını kaybetmiştir. Bölgenin diğer ülkelerinden Azerbaycan ve Ermenistan da bölgedeki olumsuzluklardan etkilenmiştir. NATO ve AB'nin bölgeye yönelik yaklaşımları değişmiş ve iki ülkenin de bu örgütlere üye olma hedefleri o zaman için ertelenmiştir. Rusya açısından bakıldığında ise Rusya bu savaşta gücünü yeniden gösterme fırsatı bulmuştur. Güney Osetya ve Abhazya savaştan kazançlı çıkmış gibi görünmüş olsalar da aslında dezavantajlı çıkmışlardır. Bu bölgelerin bağımsızlıkları Rusya tarafından savaş sonucunda tanınmış ancak bu durum görünenin aksine güçlü bir Rusya'nın bu bölgelerin üzerinde kuracağı egemenliğin habercisidir. Keza bu ülkeleri sınırlı sayıda ülke tanıyacak ve dünya siyasetine büyük oranda yön veren Avrupa ülkelerinin bu özerk bölgeleri tanımaları önüne bir duvar örülmüş olacaktır.

Üçüncü bölümde 2008 Osetya Savaşı ve savaş sonrası bir de Türkiye açısından ele alınacaktır. Türkiye bölge ülkelerinin iletişimi yüksek bir komşusudur.

Kafkasya'da özellikle Transkafkasya'da yaşanan gelişmelerin Türkiye üzerinde de etkileri olmuştur. İstikrarsız bir Transkafkasya istikrarsız bir Gürcistan Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ciddi anlamda etkilemektedir. Enerji nakil yollarının güvenliği ve istikrarına önem veren Türkiye bölgenin kaybettiği istikrarına bir an önce kavuşması için Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu (KIİP) kurulması önerisinde bulunmuştur. Ancak bu öneri uygulamaya koyulmamıştır. Türkiye'nin savaş sonrası Transkafkasya'ya yönelik politikalarından biri de Ermeni Açılımı olmuştur. Bu bağlamda ilişkiler normalleştirilmeye çalışılmıştır. Azerbaycan'la ilişkileri ileri düzeyde olan Türkiye savaş sonrasında da önemli ilişkiler kurduğu Rusya'yı da göz önünde bulundurarak Gürcistan'la olan ilişkilerini de dengeli bir şekilde yürütmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

TRANSKAFKASYA BÖLGESİNE GENEL BAKIŞ

Kafkasya iki tarafını çevreleyen Karadeniz ve Hazar Denizi nedeniyle Kuzey ve Güney hattında bir kara boğazı oluşturmuştur. Bu nedenle Avrupa, Orta Asya ve Ortadoğu arasında kilit nokta görevi üstlenmektedir. Doğuda Hazar Denizi, batıda Azak Denizi ve Karadeniz, kuzeyde Kuban ve Kuma Nehirleri, güneyde Türkiye ve İran'la çevrilmiş bölge Kafkasya bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Trankafkasya Bölgesi ise Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Ermenistan işgalinin sonra ermesi için mücadele eden Dağlık Karabağ bölgesi ve Rusya-Gürcistan sınırında sorunlu bölge olarak adlandırılan Güney Osetya bölgesini kapsamaktadır. Bu bölümde Trankafkasya bölgesinde yer alan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ülkelerinin kısaca tarihlerine, yapısal analizine, siyasi yapısına, coğrafi konumuna, demografik yapısına ve ayrıca doğal kaynaklarına yer verilecektir.

1.1. Azerbaycan

Azerbaycan, Trankafkasya Bölgesini oluşturan önemli ülkelerden biridir. Ülkenin geçmişten bugüne kadar nasıl bir değişim ve gelişim seyrettiği de çalışmanın اهمیyeti açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda Azerbaycan başlığı altında öncelikle ülkenin tarihine, siyasi yapısına, coğrafi ve demografik yapısına ve son olarak doğal kaynakları bu başlık altında kısaca değinilecektir.

1.1.1.Kısaca Azerbaycan Tarihi

Azerbaycan coğrafi olarak oldukça önem taşıyan bir ülkedir. Bulunduğu bölge gereği ve jeostratejik konumu itibarıyla tarihi içerisinde çeşitli güçler tarafından hep hâkimiyet kurulmak istenen bir bölge olmuştur. Azerbaycan köklü bağımsız egemen devlet geleneğine sahip değildir. Bağımsızlığını Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra kazanmıştır. Bu çalışmanın gereği bağımsızlık sonrası dönem bizim için daha büyük bir اهمیyet teşkil etse de çalışmanın daha anlaşılır ve daha sağlam temeller üzerine şekillenmesi için bağımsızlık öncesi Azerbaycan'a ayrıca yer verilecektir. Daha önce de belirtildiği üzere Azerbaycan hatta bir bütün olarak Kafkasya bölgesi tarih boyunca hâkimiyet kurulmak istenen bir bölge olmuştur. Bu durumun en belirgin nedeni ise şüphesiz bölgenin sahip olduğu zengin enerji ve doğal kaynaklardır. Bölge pek çok kez istilaya uğramış dağılmış ancak asla tamamen teslim olmamıştır.

Azerbaycan isminin nereden geldiğine ve manasına değinmek gerekirse, bu hususta farklı görüşler olmakla birlikte en çok öne çıkanlar ele alınacaktır. Azerbaycan isminin anlamıyla alakalı ilk iddiaya göre Od yani ateş anlamındaki Azer ve Muhafız anlamındaki Baygan kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Ateş muhafızı manasına gelen Azerbaycan kelimesi zamanla değişime uğrayarak Azerbaycan şeklini almıştır. Azerbaycan ismi ile ilgili bir diğer iddia ise şu şekildedir. Büyük İskender'in bölgeyi fethi ve fetih sonrası ölmesi üzerine bölgeyi komutanlarından Atropotes yönetmeye başlamıştır. Bölgeyi yöneten Atropotes'e ithafen bölgeye Atropatena denilmeye başlanmıştır. Bu kelime ise dillere göre farklı şekillerde telaffuz edilebiliyordu. Atropotes, Arapların dilinde Azerbaycan şeklini almış ve zamanla Türkler arasında da bu şekilde kabul görülmüştür. Bu hususta bir diğer görüş ise Sovyetler Birliği politikalarıyla alakalıdır. Sovyetler burada yaşayan halkı Türk olarak tanımlamaktaydı. Ancak bu durumun ilerde ciddi problemlere yol açacağı düşünülerek bölge halkını Türk tanımlamasından uzaklaştırmak istemişler ve başka bir kökenden geldiklerini kabul ettirmek adına Azeri söylemi kullanılmaya başlanmıştır (Göl, 2016: 154).

Azerbaycan tarihi boyunca egemenliği altına girdiği ülkeler bağlamında sınırları değişiklik göstermiş bir ülkedir. Bu bağlamda Azerbaycan'ın çeşitli dönemlerde farklı sınırlarda mevcudiyet sürdürdüğü karşımıza çıkmaktadır. Azerbaycan 19.yy'ın ilk çeyreğinde ikiye ayrılmıştır. Aras nehrinin kuzeyinde kalan parçası Rus, Aras nehrinin güneyinde kalan parçası ise İran idaresinde kalmıştır. Ancak buna rağmen iki bölgede milliyet, din ve gelenek bakımında tam bir birlik yaşamıştır. Fakat her iki tarafta zamanla kendilerini yöneten siyasi hakimlere biat etmek zorunda kalmış, farklı yönetimler altında farklı komşularla hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bugün Azerbaycan olarak bahsedilen bölge ise Rus idaresinde kalan Kuzey Azerbaycan'dır (Açıkkaya, 2010: 404). Bugün Azerbaycan kuzeyde Rusya, doğuda Hazar denizi, kuzeybatıda Gürcistan, batıda Ermenistan, güneyde ise İran ile komşudur.

Azerbaycan coğrafi açıdan yaşanması rahat bir ülkedir. Doğal maden yatakları, hammadde rezervleri özellikle de petrol, bakır, altın yatakları bakımından zengin bir ülkedir. Aynı zamanda Azerbaycan Asya'yı ve Avrupa'yı bağlayan köprü görevi görmektedir. Üzerinden önemli askeri, stratejik ve ticaret yolları geçmektedir. Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunmasından dolayı dört bir yönden doğudan, batıdan, kuzeyden ve güneyden birçok kavmin uğrak yeri olmuştur. Asur-Babil, Pers-Yunan

ve Makedonya, Partlar- Romalılar, Sasani-Bizans, Arap- Sasani, Arap –Bizans, Selçuklu- Bizans, Moğol- Selçuklu, Osmanlı-Rus, Rus-İran, İran-Osmanlı mücadeleleri hep bu topraklar üzerinde olmuştur. Bu nedenle Azerbaycan tarihi Oğuzlardan başlayarak Türklerin, Moğolların, Selçukluların, Arapların, İranlıların, Osmanlıların, Çarlık Rusya'nın ve yakın tarihte yıkılan Sovyetler Birliği'nin ve hatta günümüzde bağımsız bir Azerbaycan olmasına rağmen günümüz Rusya'sının tarihinden de bağımsız bir Azerbaycan tarihi incelemesi mümkün değildir. Tıpkı diğer Türk toplulukları gibi Azerbaycan Türkleri de tarih boyunca bağımsızlık uğruna birçok zorluğa göğüs germiş ve bağımsızlık aşkına pek çok bedel ödemişlerdir (Göl, 2016: 155).

Azerbaycan'ın tarihsel geçmişine bakıldığında milattan önceki dönemde 200 yıl kadar İranlı Medlerin hakimiyeti altında kalmıştır. Bu dönemde Zerdüştlük dini de bölgede yayılmıştır. Günümüz Azerbaycan toprakları Roma döneminde Romalılar tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Abbasi halifeliğinin gerilemesiyle Saciler, Seddaciler gibi pek çok yerel devlet bölgeye egemen olmuştur. Makedonya Kralı Büyük İskender döneminde Persleri mağlup etmiş ve Orta Asya'ya doğru uzanmış doğu ile Akdeniz arasında bağlantı kurmak istemiştir. Hatta Orta Asya'dan Uzak Doğu'ya özellikle Çin'e ulaşabilmek için çeşitli askeri birlikler ve şehirler kurmuştur. Fakat bölgedeki Türkmenlerin geçit vermemesi sebebiyle güneye yönelmek zorunda kalmışlardır. Batıların petrole tanışması da bu döneme denk gelmiştir. Büyük İskenderin Türkistan seferinde Makedonyalı bir asker olan Proksanes, Amuderya kıyısında kral çadırı kazarken koyu yağlı bir sıvı bulmuş ancak bunu ilk etapta zeytinyağına benzetmiş ve petrol olduğunu anlayamamıştır (Göl, 2016: 156).

Bölgeye yapılan ilk Türk akınları ise M.Ö. 7.yy'da gerçekleşmiştir. Bu akınlar ilk Türk boyu olarak bilinen İskitler tarafından gerçekleştirilmiştir. Milattan önce dördüncü ve beşinci yüzyılda bölge hunların geçiş bölgesi olmuştur. Sekizinci yüzyılda ise bölgeye Hazar Türkleri yerleşmiş. 8.yüzyılda bölgeye giren Hazar Türkleri Kafkaslardan Macaristan'a kadar olan coğrafyada büyük bir düzen kurmuştur. Uzun yıllar birbiriyle savaşan kavimler Hazar Türkleri sayesinde hem sanatla hem de ticaretle tanışmıştır. Bu dönemde Hazar Türklerinden dini hayat hususunda etkilenmiştir. Ancak dini hayat bağlamında ele alındığında bu tanışmaktan daha ziyade dini hayata verilen önemi artırmıştır. Hazar Türklerinden etkilenen pek

çok Türk kavmi de bölgeye girerken Derbent kapısı kullanılmıştır. Bu kapı bir süre sonra Türk Kapısı olarak anılmaya başlamıştır. Ancak bölgenin esas Türk yurduna dönüşmesi Selçuklular zamanına rastlamaktadır. Selçuklu Devletinin kurucularından olan ve önemli liderlerinden olan Tuğrul Bey ve Çağrı Bey döneminde bölgeye pek çok akın yapılmıştır. Bölgenin fethinden itibaren bölgeye pek çok Oğuz boyu yerleşmiştir. Selçuklular bu hususta da önemli bir iskan politikası izlemiştir. Özellikle Bizans ve Gürcülerin sınırlarına Oğuz boylarını yerleştirmiştir. Bu ileri dönük atılmış çok önemli bir adım olmuştur. Buradaki boylar Anadolu topraklarını fetheden ve Anadolu'daki Türklüğü uzun yıllar besleyenler bu Türk boylarından başkası olmamıştır. Selçuklular döneminde şehzadeler eğitim amacıyla bu bölgeye gönderildi. Moğol istilalarından etkilenen bölge bir dönem İlhanlı ve Altınorda hâkimiyetinde kaldı.

15.yüzyılda Akkoyunlular ve Karakoyunlular Azerbaycan'a hükmetmiştir. Böylece bu dönemde bölgedeki Türk nüfusu daha da artmıştır. 16.yy'da bölgeye egemen olmaya başlayan Safeviler bölgede Şiiliğin yayılmasında etkili olmuştur. Hatta Anadolu'da Şiiliğin ön plana geldiği bir yapılanma meydana gelmiştir. Bu dönemde halk üzerinde dini açıdan bir baskı oluşturulmuştur. Şiiliğin kabul edilmesi sağlanmış, bu duruma karşı çıkıp kabul etmek istemeyenler ise sürgüne gönderilmiştir. Bu durum Osmanlı idaresine geçene kadar bu şekilde süre gelmiştir. Ancak Osmanlı idaresine geçenler eski inançlarına dönmüştür. Bölge Osmanlı-İran arasındaki çekişmelere de şahit olmuştur. Safavi hanedanlarından olan Şah Abbas döneminde Osmanlı'nın içerisinde bulunduğu iç karışıklıklardan istifade ederek Tebriz'de yaşayan pek çok Sünni rahatsız edilmiştir. 17.yy'ın başlarında birçok Türkmen de Safaviler tarafından katledilmiştir. Yine aynı dönemde farklı birkaç şehirden toplamda 28 bin Sünni sürgüne zorlanmıştır. Bu sebepten ötürüdür ki bölgenin etnik yapısı farklılaşmıştır (Bilgili, 2002: 22).

18.yy'da Azerbaycan toprakları üzerindeki mücadele ise Osmanlı, Safevi ve Rusya arasında geçmiştir. Safevilerin zayıflamaya başladığı bir dönem olan 18.yy'da bölgedeki beylikler başlarındaki merkeze biat etmek istememeye başlamışlardır. Bu durumda Osmanlı'nın elinin güçleneceğini düşünen Safeviler böylesi bir durumu engellemek ve Osmanlı'nın bölgedeki otoritesini sarsmak için, Osmanlı'nın çeşitli problemler yaşadığı bir ülke olan Rusya'dan yardım istemiştir. Bunun üzerine büyük Petro bölgeye bir elçi göndermiştir. Elçi gönderilmesindeki temel amaç aslında

bölgesel bir analiz yapmaktır. Bölgenin sınırları, ordunun ilerleyeceği yollar ve kervan yolları tespit edilmek istenmiştir. Tek amacı bu olmamakla birlikte Rusların tarihleri boyunca iyi yaptıkları propaganda yapmak bölgeye farklı fikirler empoze etmek de bölgeye girme amaçları arasındaydı. Bu propaganda Safavi devleti içerisinde Osmanlının asıl onların düşmanı olduğuna inandırma yönündedir. Bölgedeki Ermeni ve Gürcüler de Safavi devletine karşı kıskırtılmış ve devletin çöküş süreci hızlandırılmıştır. Bilahare bu halkların Ruslara destek vermesi üzerine Osmanlı tarafından ele geçirilen Gürcü topraklarının geri alınacağı ve kendilerine iade edileceği teminatı da verilmiştir. Ancak Azerbaycan halkından özellikle de Azerbaycan'ın kuzeydoğu bölgelerinde Ruslara karşı pek çok ayaklanma meydana gelmiştir. Bu ayaklanmalar Rus ilerleyişini durduramamıştır. Bu sırada bölgede meydana gelen bir doğal afet bölgedeki Rus askerlerinin sağlık durumunu ve yiyecek stoklarını kötü etkilemiştir. Bu yaşananlar üzerine Büyük Petro geri çekilmiştir. Ancak bu geri çekiliş asla fikri bir çekiliş ya da fikri bir değişimden ötürü olmamıştır.

1723'e gelindiğinde Rusya tekrar işgalci siyasetine başlamış ve Bakü'yü ele geçirmişti. Bunun üzerine bu durumdan ciddi anlamda rahatsız olan Osmanlı Rusya'nın işgalci siyasetini durdurmak istedi ve Safavilerin diğer topraklarında Osmanlı işgal etmeye başladı. Bu durum sonucu taraflar arasında İstanbul Anlaşması imzalanmış ve iki tarafın elde ettiği topraklar bu şekilde belirlenmiş oldu. Ejderhan'dan Astrahan'a kadar Hazar Denizi'nin batı ve güney kıyılarının tamamı Rusya'ya, Güney Kafkasya'nın doğu kısmının tamamı ve Güney Azerbaycan ise Osmanlı Devleti'ne ait oldu. Bakü ise özerk bölge olarak kalacaktı. Sonuç olarak bakıldığında Rusya'nın uzun yıllar boyunca büyük bir ehemmiyet verdiği Hazar Denizi ticaret yoluna ulaşma isteği de bu şekilde gerçekleşmiştir. Azerbaycan'da 1808 ve 1828 yılları arasında içerisinde Karabağ, Bakü ve Nahcivan gibi önemli yerlerinde bulunduğu pek çok hanlık kendi benliklerini devam ettirmekteydi. Bu şehirler Azerbaycanlı Türk yöneticiler tarafından yönetilmekteydi. Bakü, Nahcivan, Karabağ ve beraberinde diğer önemli hanlıklara bakıldığında tarih boyunca hep büyük stratejik önem taşıdıkları görülmektedir. Bu yüzden ki bu hanlıklar Rusya, Osmanlı ve İran arasında hep bir mücadeleye sebep olmuştur. Kafkasya'daki mücadelelere 19.yüzyılda İngilizler de katılmıştır. İngilizler ve Rusların bölge üzerindeki faaliyetleri bölge halkını rahatsız etmiştir. Dönemin İran Şahı bölge için çeşitli modernleştirme cabalarına girmiş ancak bu bölge halkı tarafından hoş karşılanmamış bunun üzerine

pek çok isyan çıkmıştır. Bu isyanlardan en önemlisi ise tütün imtiyazının dönemin İran Şahı tarafından İngilizlere verilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu isyanlar sonucu milli hükümet ve meşrutiyet sesleri yükselmiş ve sonunda Şah meşrutiyete ve meclise boyun eğdiğini açıklamıştır (Göl, 2016: 158). 19.yüzyılın ilk çeyreğinde bu mücadelenin kazananı Çarlık Rusya olmuştur. Sözü geçen hanlıkların yanı sıra farklı pek çok hanlık da Rusya hakimiyeti altına girmiştir. Çarlık Rusya ve İran arasında 1828 yılında imzalanan Türkmençay Barış Anlaşması sonu İran buradaki Rus hakimiyetini resmen kabul etmiştir.

Rusya'nın güneye doğru yayılmak istemesinin nedenleri arasında kültürel ideolojik etkenlerin yanı sıra ekonomik etkenler de ön planda olmuştur. I.Petro döneminde gerek boğazlara gerekse denizlere hakim olma düşüncesi oldukça baskındı. Bu bağlamda I.Petro Dönemi modern Rusya'nın temellerinin atıldığı dönem olmuştur. Avrupa pazarı yanında oldukça etkisiz kalan Rusya pazarı bu dönemde geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu hususta bölge halkları Rusya ile mücadele edecek envantere, dayanıklılığa en doğrusu potansiyele sahip olmadıkları için Rusya hakimiyetini kolaylıkla kabul etmişlerdir (Çapraz, 2011: 56). Rusya Asya'yı kendi pazarı yapma hedefindeydi ve aynı zamanda Hazarı da bir Rus Denizine dönüştürmeye çalışmıştır. Hazarın Rus Denizine dönüşmesi bütün olarak Rusya'nın büyümesine ve gelişmesine katkı sağlayacağı gibi özelde sanayi alanlarının gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Bölge Rusya için oldukça önemli bir üs bölgesi vazifesi görmektedir. Gerek Ortadoğu, gerek Akdeniz gerekse de Hint Okyanusu'na ulaşmak için oldukça büyük bir önem arz etmekteydi. 19.yüzyılın sonuna geldiğinde ortaya çıkan tabloya bakıldığında Çarlık Rusya'nın, Kafkasya'nın büyük bir bölümünün hakimi haline geldiği görülmektedir.

Çarlık Rusya'nın Azerbaycan'da yaptığı ilk iş Azerybaycan Türklerinin askeri yeteneklerini köreltmek ve askerlik mesleğini yok etmek olmuştur. Bu uygulamanın nedenine bakıldığında Çarlık Rusya'nın Azerbaycan Türklerinin milliyetçiliğini varlığı için bir tehdit olarak gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Çarlık Rusya tarafından Azerbaycan Türklerinin milliyetçilik iç güdüsüyle bir araya gelerek olası bir isyan veya isyanlar çıkarmasının önüne geçilmek istenmiştir. Ancak Türkçülük ülküsü Azerbaycan ve Türkiye arasında kurulan en reel ve ebedi bir ilişkidir. Türkçülük ülküsünün gelişmesiyle birlikte sosyologlar Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak ideallerini ortaya atmıştır. Bu idealler kısa sürede Azerbaycan'da

benimsenmiş ve adeta siyaset felsefeleri haline gelmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Azerbaycan halkı bağımsızlıkları için verdiği mücadelelerinden asla vazgeçmemişlerdir. Rusların bölgedeki varlıklarını daha iyi hissettirebilmek ve etkilerini arttırmak için uyguladıkları bir politikada günümüzde de halen etkilerini net bir şekilde hissedildiği Ermenilerin, Azerbaycan Türklerine karşıtlığı olmuştur. Ermenileri, Azerbaycan Türklerine karşı kıskırtmış ve günümüzde de devam eden bu anlaşmazlığın temellerini atmıştır.

Dönemin Rus Çarı'nın Balkanlardan sıcak denizlere inemeyeceğini anlaması üzerine doğruya doğru ilerlemiş ve bu ilerleyiş 1904 Rus-Japon savaşının doğmasına neden olmuştur. Savaş sonucunda birçok köylü , asker ve işçinin ayaklanmasıyla 1905 Rus Devrimi yaşanmıştır. Söz konusu ayaklanma yaklaşık 1 ay içerisinde bastırılmıştır. Bu ayaklanmayı bastırmak için Ruslar Ermenileri, Azerbaycan Türklerinin üzerine göndermiş ve bunun sonucu iki taraf arasında kanlı çarpışmalar yaşanmıştır. Bu çarpışmalar sadece burada yaşanmakla kalmamış Erivan, Nahçıvan, Şuşa, Gence ve Tiflis'e de yayılmıştır. Bu yaşananlar sonucunda ulusal benliğin önemi daha da artmıştır. İttihat ve Terakki ile Kafkasya'daki Müslümanların iletişimi hiç kopmamıştı. Mektuplar aracılığıyla iletişim kurulmaya devam edilmiştir. Müslümanların bir arada toplanması bu mektuplarda telkin edilen konular arasındaydı. Rusya'ya içerisinde buldukları dönemde doğrudan bir ayaklanma yapılmamalıydı. Keza öyle bir durumda Azerbaycan'daki Müslümanlar ciddi anlamda zarar görebilirdi. Ruslara onların yanında oldukları aksi hiçbir fikri benimsemedikleri inandırılmalıydı. Ancak bütün bunlar yapılırken kendi benliklerinden ödün verilmemeliydi (Bayur, 1991:85).

1914 yılına gelindiğinde I. Dünya Savaşı ortaya çıkmıştır. Rus Çarlığı da bu savaşa katıldı ancak başına geleceklerden haberdar olmuşçasına oldukça isteksizdi. Çünkü hem içerisinde yaşadığı siyasal sorunlar hem de artık eskisi kadar güven duymadığı ordusu Çarlık Rusya'nın I.Dünya Savaşında kendine güvenmesine engel olan nedenlerdendir. Çarlığın mevcut durumunun pek parlak olmaması ve savaşlarla birlikte savaşın getirdiği ağır şartlar ülke içerisinde bir ihtilale sebep olmuştur. Çarlık Rusya'nın bu durumu Alman İmparatorluğunun doğu cephesinde Rusya'yı alt etme planını harekete geçirmek için büyük bir fırsattı. Çarlığın içerisinde bulunduğu karışıklıklardan faydalanarak Kafkasya halklarını çeşitli isyanlara teşvik eden Alman İmparatorluğu adeta ülkenin çöküş sürecine hız katmıştır. Alman İmparatorluğunun

Çarlık Rusya üzerindeki tek emeli doğu cephesinde başarı kazanmak değildi. Bununla beraber Rus hakimiyeti altında olan Kafkasya bölgesinin yeraltı kaynaklarını ele geçirip Alman sanayine güç katmak istiyordu. Bu hususta özellikle Bakü Petrolleri Alman İmparatorluğu için büyük ehemmiyet arz ediyor savaş süresinde petrol ihtiyacını Bakü Petrollerinden karşılamayı hedefliyordu (Çolak, 2008: 141). Buradan özetle 20.yüzyıla gelindiğinde Kafkasya’da artık yeni bir güçten Alman İmparatorluğundan bahsedilmeye başlanmıştır. 20.yüzyılın başlarında 1917 Ekim Devrimi ya da bir diğer adıyla Bolşevik Devrimi yaşanmıştır. Bolşevik Devrimi ile artık Çarlık Rusya yıkılmış ve Sovyet Rusya kurulmuştur (Ağır, 2019: 334). Aslında Rusya içerisinde bir değişiklik gibi görülse de bu gerek Kafkasya bölgesi gerekse dünya tarihi açısından oldukça önemli bir olaydır. Artık yeni bir dönem başlamıştır.

1917 Devrimi sırasında birçok ulusa bağımsızlık hakkında vaatler verilmiş, Müslüman Türk unsurların yanı sıra Ermeniler ve Gürcüler de bu vaatlerden epeyce etkilenmişlerdir. Devrim sonrasında Bolşevikler ve Taşnaklar iktidarı ele geçirmek ve Azerbaycan’ın bağımsızlığını engellemek için Bakü ve Azerbaycan’a yönelik şiddetli bir harekât başlamıştır. Bu harekâtın nedenlerinden biri de elbette Rusların Bakü Petrolleri üzerinde egemenliğini kaybetmek istemesinden kaynaklanmaktaydı. Ruslar kısa sürede Azerbaycan Türklerine ait toprakları kontrol altına almış ve burada halka çok kötü muamelelerde bulunmuştur. 15-28 Kasım 1917’de Tiflis’te Transkafkasya Komiserliği kurulmuştur. Oldukça akıllıca bir düzenleme ile idare yetkisi Petrograd kurucu meclisine ve Transkafkasya illerinde seçilmiş temsilcilerle farklı bölgeler tarafından aynı oranda seçilmiş yedek temsilcilerin oluşturduğu Transkafkasya Meclisi’nden kaynaklanan bu komiserliğe verilmiştir. Çarlık Rusya Azerbaycan Türklerini askerlikten muaf tutarak onların savaşçı özelliklerini yitirmelerine sebep olmuştur (Resulzade, 1951: 5). 1918’de yaşanan olaylar neticesinde Ermeniler ve Gürcüler kolaylıkla teşkilat kurarken ne yazık ki Azerbaycan Türkleri bu hususta oldukça zorlanmışlardır. Teşkilatlanamayan Azerbaycan’ın Rus güçleri tarafından işgali ise oldukça kolay olmuştur. Bunun yanı sıra Azerbaycan halkı da büyük eziyetlere maruz kalmıştır. Gerek bölgeyle gerekse de Azerbaycan ile tarih boyunca hem siyasi hem kültürel bağlar kuran Osmanlı bölgede Ermenilerin ve Rusların artan baskısı sonucu sessiz kalmamış ve müdahalede bulunmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ve Sovyet Rusya arasında 1918 yılında Brest-Litovsk Anlaşması imzalanmış. Bu anlaşma sonrası ise Kafkasya’da gerek siyasi gerekse de askeri değişimler

yaşanmıştır. Bu anlaşma ile Kars, Ardahan ve Batun Rusya'dan geri alınmıştır. Daha sonra 3 Mayıs 1918 tarihinde Batum Konferansı düzenlenmiştir. Kafkas cumhuriyetleri arasında savaş ve barış konusunda çıkan anlaşmazlıklar, Gürcülerin Almanlarla yakın ilişkiler kurması, Azerbaycan'ın sürekli savaşa karşı çıkışı gibi nedenler sonucu bu cumhuriyetler 26 Mayıs'ta kaldırılmıştır. Gürcistan, bağımsızlığını ilan etmiştir. Aradan çok zaman geçmeden yani Gürcistan'ın bağımsızlık ilanından iki gün sonra da Azerbaycan ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Erivan Ermenistan'ın, Tiflis Gürcistan'ın, Gence de geçici olarak Azerbaycan'ın başkenti olmuştur. Haziran 1918'de Osmanlı İmparatorluğu, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Dağıstan'la bir barış anlaşması imzalanmış bu anlaşmaya göre Nahçıvan Osmanlı İmparatorluğuna kalmıştı. Bu sayede Azerbaycan'la olan irtibat kopmamış hatta güçlenmişti. Bu anlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu ile Gürcistan ve Ermenistan arasındaki savaş bitmişti (Gürün, 2010: 3). Ancak Azerbaycan hususunda bir problem vardı; Bakü hala ele geçirilememişti. Bakü Osmanlı İmparatorluğu için büyük ehemmiyet taşımaktadır. Gerek tarihsel bağları gerekse de bölgedeki Türk milliyetçiliğinin merkezi konumunda olması Bakü'yü ayrıca önemli kılmaktaydı. Bunun bilincinde olan sadece Osmanlı değildi. Ruslar da Bakü'nün bölgedeki Türklüğün merkezi olduğunun bilincindeydi ve bu merkezi dağıtmak için çeşitli adımları olmuştur. Bu adımlar ise oldukça acımasızdır, ve katliam niteliğindedir. Osmanlı İmparatorluğu ve Azerbaycan arasında 1918 yılında yapılan Batum Konferansı Anlaşması gereği Azerbaycan, Osmanlı İmparatorluğundan askeri yardım isteyebilirdi. 15 Eylül 1918'de Azerbaycan'ın Osmanlı İmparatorluğundan yardım istemesi sonucu Bakü ele geçirilmiş ve Azerbaycan da esas başkentine kavuşmuştur. Tüm bu yaşananlardan da anlaşılacağı üzere 1918 yılı Azerbaycan için oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Azerbaycan milliyetçiliği ve milli bağımsızlık fikirleri 1918 yılında büyük bir gelişme gerçekleştirmiştir. Çarlık döneminde de sık sık karşımıza çıkan milliyetçilik meselesi Sovyet Rusya için de çözümlenememiş büyük sorunlardandı. Rus olmayan milletler devrim sonrası bağımsızlıklarını kazanmışlardı. Komünist hükümet bu durumdan hoşnut değildi ancak bu milletleri tekrar Sovyet çatısı altında birleştirmeyi de başaramamıştır (Göl, 2016: 164).

1918 Yılında Osmanlı içinde önemli bir gelişme yaşandı ve Mondros Antlaşması imzalandı. Mondros Antlaşması gereği Osmanlı Azerbaycan

topraklarından çekildi. Mondros Antlaşmasından sonra İngilizler Kafkasya'yı işgal etmiştir. Burada Bolşevizm'le mücadele etmek için bir kuşak oluşturmuştur. Ancak Kafkasya'da bağımsız devletlerin oluşmasıyla birlikte İngilizler bölgeyi terk etti. İngilizlerin de çekilmesiyle Azerbaycan Türkleri bizzat kendilerini idare etmeye başladı. 1920'lerin başlarına gelindiğinde Azerbaycan'ın bağımsızlığının pek çok devlet tarafından tanındığı görülmektedir. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş, bölge yakınlarında çıkan karışıklıklar sebebiyle Sovyet hükümeti tekrar Kafkasya yönelik harekâtlarda bulunmuştur. Bu harekâtlar sonucu Azerbaycan hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. Moskova'da 30 Ağustos 1922 de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ilan edilmiştir. Azerbaycan'ı Kafkasya Sovyet Sosyalist Birliğinin içerisine dahil etmiştir. Bu birliğin içerisine dahil olan Azerbaycan 71 yıl Sovyet hakimiyeti altında yaşamak zorunda kalmıştır. Bu süre içerisinde Azerbaycan Türklerini hatta daha doğru bir tabirle Kafkasya halkını Sovyetleştirmek için birçok çeşitli politika uygulanmıştır. Sovyetler Birliğinin tasarladığı Sovyet halkını oluşturmak buradaki yegane amaçtı. Bu duruma Azerbaycan özelinde bakacak olursak Azerbaycan'a ait tüm milli kurumlar ortadan kaldırıldı. Azerbaycan ordusu dağıtıldı ve Azerbaycan milliyetçiliğinin öncüsü olan birçok aydın öldürüldü. Tüm bunların yanı sıra iç karışıklıklar çıkması için zemin hazırlandı; ülkenin milliyetini yok etme politikalarının yanı sıra çeşitlik iç karışıklıkların yaşanmasına da neden olunmuştur. Bu politikalar sayesinde milli birlik ve beraberlik duygusuna kısaca milli şuura büyük zarar veren Sovyet iktidarı bu şekilde Azerbaycan'ı 71 yıl kendine mahkum etmiştir (Subaşı ve Abbaslı, 2018: 258). Bu yıllarda Türkiye'de kendi iç ve dış problemleriyle meşgul olmasından dolayı Azerbaycan'a yardımda bulunamamıştır. Tüm bu uygulamalara rağmen Azerbaycan halkı hiçbir zaman tam manasıyla Sovyetler'e teslim olmamış her daim milli dinamikleri içerisinde barındırmıştır. Hatta kimi zaman bunu eyleme de döküp birçok isyan çıkarmış ancak bu isyanlar Sovyetler tarafından acımasızca bastırılmıştır. Bu durum da Azerbaycan'ı yıldırıştır.

20.yüzyılda tüm bu yaşananların yanı sıra yüzyıla damgasını vuran olay 1991 yılında Sovyet Rusya'nın yıkılması olmuştur. Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte bir çözülme yaşandı ve bir arada olan ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamışlardır. Sovyetler Birliğinin çöküşü, Orta Asya ve Kafkasları uzun bir aradan sonra dış dünyaya açtığı gibi, kısa zamanda genelde bütün bölgeyi, özelde ise Güney Kafkasya'yı dünyanın ilgi odağı haline getirmiştir (Elma, 2009: 198). Azerbaycan

Kasım 1991’de bağımsızlık belgesini onaylayarak 31 Aralık’ta dünyaya duyurdu. Azerbaycan’ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke ise Türkiye olmuştur. Azerbaycan’ın Ocak 1992’de Birleşmiş Milletlere girmesiyle bağımsızlığı Uluslararası örgütler tarafından tanınmış oldu. Sovyetlerin yıkılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan, Sovyet rejiminin etkilerinden kurtulmak için gerek siyasal gerek ekonomik gerekse de toplumsal dönüşümler içerisine girmiştir. Ancak 70 yıllık bu etkiden bir anda kurtulmak mümkün değildi. Bu dönemde miras kalan çeşitli problemler Azerbaycan’ın yeni üreteceği stratejileri de büyük ölçüde etkilemiştir. Politikasında önemli olan unsurlardan ilk ve en mühim olanı ülkenin bağımsızlığının korunması ve toprak bütünlüğünün sağlanması bunun yansısı Karabağ Sorununun çözülmesi, uluslararası kurumlarla uyum ve pazar ekonomisine geçiş olarak sıralanabilir (Yılmaz, 2015: 25).

Bağımsız Azerbaycan’ın kurulması elbette büyük ve yıllardır beklenen bir başarıdır. Ancak bağımsız Azerbaycan pek çok zorluğu da beraberinde getirmiştir. Sovyet baskısı altından yeni kurtulan bir devlet için devletin yeniden inşa edilmesi süreci oldukça zorlu olmuştur. Üstelik beraberinde piyasa ekonomisine geçiş ve demokratik sisteme geçiş süreci de eklenince bağımsızlığın ilk yılları kendi içerisinde bir mücadeleyle geçmiştir. İlk yıllarda işsizlik, yoksulluk, enflasyon baş gösterse de yine ilk yıllarda ilk demokratik seçimini de yapan Azerbaycan kendi devlet başkanını kendisi seçmiştir. Bu seçimde iktidara Elçibey gelmiştir. Bu seçim artık Azerbaycan’ın Sovyet sisteminden demokratik sisteme geçiş yaptığının bir göstergesi olmuştur. Sadece seçimle değişim ve dönüşüm sağlanmaz ancak gerek sosyokültürel gerekse de sosyoekonomik yapı açısından oldukça kıymetli bir adım olmuştur. Elçibey Azerbaycan’ın bağımsızlığını kazanması için büyük mücadeleler veren demokrasi savunucusu bir akademisyendir. Azerbaycan’ın gerek bağımsızlığı gerekse de demokratikleşmesi ve yeniden inşa edilmesi uğruna büyük çabalar veren Elçibey iktidarda aynı başarıları gösterememiştir. Azerbaycan’da Elçibey döneminde de çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların yaşanması iktidarı zayıflatmış ve Elçibey yönetimi uzun sürmemiştir. Azerbaycan’ın bu dönemde yani geçiş döneminde daha çabuk toparlanamamasının sebeplerinden biri de Dağlık Karabağ sorunu olmuştur (Karimov, 2007: 12). Dağlık Karabağ Sorunu Azerbaycan’ın gelişiminin ve dönüşümünün tamamlanmasına ket vurmuştur. Sorunun oluşturduğu kaos ortamı ülkede uzun süre siyasal iktidarın sağlanamamasına neden olmuştur. Bu sebeptendir

ki sık sık iktidar değişiklikleri yaşanmıştır. Azerbaycan'da tam manasıyla bir siyasal iktidarın sağlanması ise 1995'den sonra Haydar Aliyev Döneminde olmuştur.

1.1.2. Azerbaycan'ın Yapısal Analizi

Azerbaycan Transkafkasya bölgesinde bulunan üç bağımsız ülkeden biridir. Daha önce de değindiğimiz gibi 1991 yılında bağımsızlığını kazanmış hukuka dayalı, laik, üniter bir cumhuriyettir. Bu başlık altında Azerbaycan'ın yapısal analizi çerçevesinde, Azerbaycan'ın siyasi yapısına, coğrafi konumu ve demografik yapısına ayrıca sahip olduğu doğal kaynaklara yer verilecektir.

1.1.2.1. Siyasi Yapısı

Azerbaycan Parlamentosu 31 Ağustos 1991 tarihinde ülkenin bağımsızlığını ilan etmiştir. 18 Ekim 1991'de de Meclis Bağımsızlık Kanununu kabul etmiştir. Azerbaycan 1995 yılına kadar Azerbaycan Yüksek Sovyeti tarafından kabul edilen, Azerbaycan'ın bağımsızlığının yeniden oluşturulmasına dair kanunun verdiği yetkiyle yönetilmiştir. Ancak 12 Kasım 1995'e gelindiğinde halk oylamasına sunulan ve %86 seçmen katılımıyla gerçekleşen referandum sonucunda %91,9 evet oyu ile kabul edilen bir anayasayla yönetilmeye başlanmıştır. Günümüzde halen mevcut Azerbaycan Anayasası bu 1995'te kabul gören Anayasadır. Azerbaycan Anayasasının temel özelliği "güçlü yürütme" ilkesinden hareket etmesidir. Bu bağlamda geniş yetkilerle donatılmış bir başkanlık sistemi getirmiştir. Yeni Anayasada Azerbaycan devleti demokratik, dünyevi, hukuki ve üniter bir cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Azerbaycan yönetiminde kuvvetler ayrılığı prensibi benimsenmiştir. Yasama yetkisi Milli Meclis'e, yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına, yargı yetkisi ise mahkemelere aittir. Cumhurbaşkanlığı beş yıllık süre için seçilir ve bir kişi yalnızca iki dönem Cumhurbaşkanlığı yapar ancak 18 Mart 2009 yılında anayasanın bu maddesi yapılan bir referandum sonucu değiştirilmiştir. Böylece iki dönem devlet başkanlığı yapan İlham Aliyev'in uzun yıllar görevde kalması için ortam hazırlanmıştır. Cumhurbaşkanı hem devletin, hem de yürütmenin başıdır. Her türlü idari karar almak ve devlete şekil ve yön vermek yetkisine sahiptir. Başbakanı, Bakanları ve diğer devlet görevlilerini atamak ve görevden almak yetkisi vardır. Anayasaya göre, Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanı'nın yüksek icra organı olup, ona tabidir ve aynı zamanda da ona karşı sorumludur. Başbakanın ve Bakanların Milli Meclis üyesi olma şartı aranmamıştır (ETO, 2019: 3).

Azerbaycan'da yasama ise tek meclisli bir parlamento tarafından yapılmaktadır. Bu parlamento Milli Meclis adıyla anılmaktadır. Milli Meclis 125 milletvekilinden oluşmaktadır. Milletvekillerinin %75'i doğrudan halk tarafından seçilirken kalan %25'i ise parti listesi sistemine göre belirlenir (Karaca, Aydoğdu ve Bozkırlı, 2016: 12). En son parlamento seçimleri Kasım 2015'te yapılmıştır. Bunu takip eden parlamento seçimleri ise Şubat 2020'de yapılmıştır.

Yargı, Anayasa Mahkemesi, Ekonomi Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve diğer alt uzmanlık mahkemelerinden oluşmaktadır. Ancak yargı tıpkı diğer Sovyet Cumhuriyetlerinde de olduğu gibi devletin en zayıf kanadadır. Tam bağımsız mahkemelerin varlığından söz edilmemektedir. Bunun en belirgin göstergesi ise yargıçların Cumhurbaşkanının tavsiyesi üzerine meclis tarafından atanıyor olmasıdır (DEİK, 2012: 4).

1.1.2.2. Coğrafi Konumu ve Demografik Yapısı

Azerbaycan, 44-52 derece doğu meridyenleri ile 38-42 derece kuzey paralelleri arasında, Kafkasların geçiş noktaları üzerinde, Büyük ve Küçük Kafkas Dağları arasında yer almaktadır. Bölgenin en önemli özelliği ise tarihi geçit ve ticaret yolları üzerinde bulunmasıdır. Yüz ölçümü 86.600 kilometrekaredir. Coğrafi olarak bakıldığında ise Kuzeyde Rusya Federasyonu, güneyde İran, batıda ise Gürcistan ve Ermenistan ile komşudur. Ülkenin doğusunda Hazar Denizi bulunmaktadır. Azerbaycan 66 vilayet ve bir özerk cumhuriyetten oluşmaktadır. (MFA, 2020). Bu özerk cumhuriyet ise Azerbaycan'la kara bağlantısı bulunmamasına rağmen Azerbaycan'a bağlı olan Nahcivan'dır.

Ülkenin Başkenti Bakü'dür. Bakü aynı zamanda yaklaşık 2.5 milyon nüfusu ile Azerbaycan'ın en büyük şehridir. Bununla beraber gerek Azerbaycan'ın gerekse de Kafkasya bölgesinin de en büyük liman şehridir. Bu bakımdan da ticari açıdan da oldukça önemli bir şehirdir. Ülkenin tüm büyük firmalarının şirketleri Bakü'dedir. Bunun en güzel örneği de Devlet Petrol Şirketi SOCAR'dır. Son yıllarda Azerbaycan'ın gelişen ve büyüyen ekonomisi halkın refah seviyesinin yükselmesine de şüphesiz büyük etki etmektedir. Gelişen ekonomiyle birlikte halkın gelir düzeyindeki artış gözle görülür vaziyettedir. Bakü'den sonra en büyük ikinci şehir ise Gence'dir. Gence'nin nüfusu da yaklaşık 320 bin civarındadır. Azerbaycan'ın diğer önemli şehirleri ise Sumgayıt, Mingeçevir, Karaçukur, Şirvan, Nahcivan şeklindedir.

Azerbaycan nüfusu 2018 yılı verilerine göre yaklaşık 10 milyona yükselmiştir. Nüfusun ise yaklaşık %53 şehirlerde, %47 ise kırsal da yaşamaktadır. Nüfusun cinsiyetlere göre dağılımına baktığımızda ise %50,2 yani az farkla da olsa çoğunluğunu kadınların oluşturduğunu görülmektedir. Azerbaycan Türkleri nüfusun %91'ini oluştururken onu en yakından takip eden halk ise %2 ile Dağıstanlılardır. (MFA, 2018). Dağıstanlıların yanı sıra ülkede Rus ve Ermeni varlığından da söz edebilir. Aynı zamanda Azerbaycan genç nüfuslu bir ülkedir.

1.1.2.3. Doğal Kaynaklar

Azerbaycan geniş tarım arazilerine sahip bir ülkedir. Ülke topraklarının neredeyse yarısı tarımsal arazilerden oluşmaktadır. Ülke topraklarının %2,5'i kentsel alanlardır. Toprakların %11'i ise ormanlık alanlardan oluşmaktadır (Karaca, Aydoğdu ve Bozkırlı, 2016: 17) Azerbaycan yeraltı kaynakları açısından zengin bir ülkedir. Bu kaynaklardan bazıları petrol, doğalgaz, kurşun, çinko, bakırdır. Bunların yanı sıra pek çok kaynak daha bulunmaktadır. Aynı zamanda altın, gümüş gibi değerli madenler de vardır. Ancak bu madenlerin rezervleri az miktardadır. Ülkenin en büyük yer altı kaynağı petroldür. 21.yüzyılda petrol ithal etmemek aksine ihraç etmek oldukça büyük bir ayrıcalıktır. Ancak petrol ve doğalgaz gibi kaynakların daha iyi pazarlanması için çeşitli adımlar atılmalıdır. Bu hususta genel olarak bir madencilik modernizasyonu iyi olacaktır.

Azerbaycan ekonomisi göz önünde bulundurduğunda petrol ve doğalgaz üretimi, rafine edilmesi ekonominin temelini oluşturmaktadır. British Petrol tarafından yayımlanan bir rapora göre Azerbaycan'ın 7 milyar varillik kanıtlanmış petrol rezervi bulunmaktadır. Bu dünya petrol rezervlerinin %0,6'sına tekabül etmektedir. SOCAR'ın verilerine göre ise ülkenin kanıtlanmış petrol rezervleri 17,5 milyar varildir. (DTUGME, 2020: 5). SOCAR verilerini hesaplanırken sınıflandırmalar Sovyet sistemine göre olduğu için daha geniştir. Veriler arasındaki farklılık SOCAR verilerinin yüksekliği bundan ötürüdür. Azerbaycan ürettiği petrolün yaklaşık %70'ini ihraç etmektedir. Doğalgaza değinecek olursak Azerbaycan'ın doğalgaz rezervleri büyük değil SOCAR'ın tahminlerine göre ülkedeki kanıtlanmış doğalgaz rezervi 2 trilyon 550 milyar metreküptür (Alekseyeva, 2017). Azerbaycan'ın önemli enerji kaynakları olan petrol ve doğalgaz kaynakları elbette çok daha geniş çalışmaların konusudur. Bu hususta çalışmanın asıl konusundan sapmamak açısından bu derece bahsetmek yeterli olacaktır. Bunların yanı sıra Azerbaycan Transkafkasya

lkeleri arasında ne yazık ki evre kirliliği en fazla olan ülkedir. Bu bağlamda da çeşitli gerekçeler ortaya atılmıştır.

1.2. Ermenistan

Ermenistan  önemli Transkafkasya bölgesinden birisidir. Bu açıdan geçmişten bugüne ülkenin nasıl değişim ve gelişim gösterdiği sağlam temelli bir çalışma olması açısından oldukça önemlidir. Trankafkasya lkeleri arasında Azerbaycan'dan sonra gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan en iyi ikinci ülke konumundadır. Ermenistan tarihine öncelikle yer verilecek olup bu başlık altında Türkiye ile ilişkileri ve tarihsel bağları da ayrıca ele alınacaktır. Bu bağlamda iki ülke arasındaki ilişkiler dönem dönem normalleşme adımlarına tanıklık etsede bu adımlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kafkasya bölgesinin özelde ise Transkafkasya bölgesinin yapı taşlarından biri olan Ermenistan devleti hakkında bu başlık altında ilk olarak kısaca ülke tarihi aktarılacak daha sonra ise ülkenin yapısasal analizine ayrıca yer verilecektir.

1.2.1. Kısaca Ermenistan Tarihi

Ermeni adına ilk defa tarihte M.. 6. yüzyılda rastlanmaktadır. Kaynak ise Pers kaynaklarıdır. Ermeniler hususunda bir diğer önemli nokta Ermeniler kendilerine hiç Ermeni dememişlerdir. Ermeni ismini sonradan benimsemişlerdir. Ermeni ismi daha önceleri coğrafi bir bölgeyi tanımlamak için kullanılmaktaydı. Doğu Anadolu bölgesi önceleri Armenia olarak anılmaktaydı. M. 3. yüzyıldaki çivi yazılı kaynaklarda da bu durum bu şekilde belirtilmiştir. Buradan ulaşılan sonuç ise aslında Doğu Anadolu bölgesine Ermeniler gelmeden yaklaşık 1600 yıl öncede bölge Armenia olarak anılmaktadır. Daha sonra bölgeye göç ederek gelen Ermenilere, Armenia bölgesinde oturanlar manasına gelen Ermeniler denilmeye başlanmıştır. Güçlü tahminler sonrasında Ermenilerin 8.yüzyılda yaşanan Trak güçleri neticesinde Anadoluya gelmiştir. Yaklaşık 200 yıl göçebe yaşadıktan sonra döneme denk gelen Urartuların yıkılışını fırsat bilerek Urartuların topraklarına kolaylıkla yerleşmişlerdir (Memiş, 2005: 4).

Ermeniler, Pers İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Büyük İşkender'in daha sonra sırasıyla Selevkosların, Romalıların, Bizanslıların, Selçuklu Türklerinin ve nihayet Osmanlı Türklerinin egemenliğinde yaşamışlardır. Emeniler Anadolu'da yaşadıkları dönem içerisinde hiçbir zaman tam bağımsız egemen devlet

olamamışlardır. Sürekli başka devletlerin egemenliği altında yaşamışlardır. Fakat egemenliği altına girdiği bu devletler arasında en iyi muameleyi Türkler tarafından görmüşlerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde devletin üst kademelerinde görev almışlardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun onlara duyduğu güveni boşa çıkarmışlardır (Memiş, 2005: 5). Tüm imparatorluklarda olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu da çok uluslu bir yapıya sahipti. Fakat Avrupa'daki gelişmelerin etkisi ve özellikle bu dönemde Osmanlı'nın gerileme dönemini yaşaması imparatorluğun toprak bütünlüğünü sarsmaya başlayacaktı. Bozulmanın getirdiği genel hoşnutsuzluk havası içerisinde bu hoşnutsuzluğu dile getirip ayrı bir devlet kurmak isteyenler en başta ülkenin gayrimüslim halklarıydı. Balkanlarda baş gösteren milliyetçilik sarmalından sonra Osmanlı doğusunda da yeni bağımsızlık talepleriyle karşılaşacaktı. Gayrimüslim halklar içerisinde bu talebi en son dillendiren milletlerinden biri Ermeniler olmuştur.

Osmanlı'daki gerilemenin ve çözülmenin çeşitli sebepleri bir yana Batılı güçler bu dönemde kendilerini Osmanlı içerisindeki yönetime müdahale etmeyi ellerindeki gücü kullanarak başarmışlardır. Batılı güçler politik istikrarın ayrılmaz parçası olarak ileri sürdükleri ekonomik ve politik özgürleşme bahanesini kullanarak Osmanlı'da bu müdahaleleri meşru hale getirmiş oluyorlardı. İçeriden ve dışarıdan gelen bu baskılar ilk aksiyonunu Sultan Abdülmecit döneminde Tanzimat Fermanı ile vermiştir. Tanzimat'ın ardından 1865 yılında da Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Hükümdarlık bu fermanlarla dini, milleti ve mezhebine bakmaksızın vatandaşları arasında can ve mal güvenliği, vergi ve diğer hususlarda herhangi bir ayırım yapmayacağını taahhüt ediyordu. Osmanlı bu fermanlarla ilk defa hukukun üstünlüğüne resmi bir kimlik kazandırmıştır (Bülbül, 1989: 177).

Tanzimat Fermanından sonra Ermeniler kendi cemaat kurumlarını oluşturmak için harekete geçtiler. 1847 yılında Bab-ı Ali, Ermeni Ruhani Divanı ve Yüksek Sivil Divanı'nın kurulmasını onayladılar. Bu iki meclis de İstanbul'daki Ermeni Patrikliğine bağlı olacaklardı. 1863 yılında da Osmanlı yeni bir karar yayınlayarak "Ermeni Anayasası"nın oluşturulmasına onay vermiştir. Anayasa sosyal ilişkiler ve dini hayat bakımından Ermenilerin toplumdaki rolünü belirlerken bir yandan da hakların kazanımı adına önemliydi. Bununla birlikte Ermeniler sivil ve dini liderlerden kurul oluşturma hakkına da sahiplerdi. Kurul üyeleri Osmanlı başkenti İstanbul ve İzmir'de yaşayan zengin ve toplumda yeri olan Ermeniler arasından

seçilmişlerdi. 1876 yılında Meşrutiyet ve ilk Osmanlı Anayasası'nın oluşması ile birlikte ise Ermeniler hak taleplerinin dozunu her seferinde daha fazla artıracaklar ve en sonunda 1900'lerin başlarına gelindiğinde bağımsızlık sesleri yükselecekti (Hakyemez, 2012: 8). 1850'lerin başlarından itibaren emperyalist güçlerle iş birliği içerisine girerek ülkeyi karıştırmak istemişlerdir. Emperyalist güçlerden aldığı destekle Ermeni milliyetçiliğini ayaklandıracak eserler neşretmeye başlanmış ve ülkenin her yerinde Ermeni kulüpleri, kitaplıkları açılmıştır. Bu şekilde Ermeni halkına farklı fikirler empoze edilmiş ve Ermeni halkı Türk Milletine karşı kolaylıkla kışkırtılmıştır. Keza bu eserler arasında Türklüğe karşı büyük nefret duyulmasını sağlayan eserler neşredilmiştir. Bu dönemde Rus Çarlığı da Kilikya bölgesindeki Ermenileri Ortodoks mezhebine geçirerek kendisine bağlamayı ve sıcak denizlere inmeyi hedeflediği için mütemediyen Ermenileri Türklere karşı kışkırtmıştır. Millet içerisinde çıkardıkları karışıklıklar devlet için büyük problem olmaya başlamışken Ermeniler bunun daha ileri bir seviyesini harekete geçirmişler. Anadolu'daki sivil halkı katletmeye başlamışlardır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti halkının daha fazla katledilmesine göz yummamış ve 27 Mayıs 1915'te çıkardığı tehcir kanunu ile Ermenileri göç ettirmiştir.

Tehcir Kanunu ile birlikte göç ettirilenlerin mal, can ve namuslarını korumaya yönelik kararlar da alınmıştır. Ayrıca yolculuk esnasında oluşabilecek olası problemler önceden tahmin edilmiş bunun için gerekli tedbirler alınmıştır. Görüldüğü üzere Türklerle uzun yıllar yan yana yaşayan Ermeniler güvenilir bir millet olarak görülmüş ve bu süreç içerisinde devletin tüm imkânlarından faydalanma fırsatı yakalamışlardır. Ancak Türkiye üzerinde çeşitli menfaatleri olan yabancı güçlerle birlikte hareket ederek Türkiye'ye büyük ihanet etmişlerdir. Ülkenin çeşitli yerlerinde isyanlar, ayaklanmalar, yolsuzluklar kısacası her türlü usulsüzlüğü yapmışlardır. Ancak kırılma noktası Türklerin karşında düşmanla birlikte olarak cephede savaşmışlardır. Bunun üzerine Türk hükümeti böyle bir kanunu uygun görmüştür. Keza hiçbir hükümet kendine sadık olan ve her türlü vatandaşlık görevini yerine getiren vatandaşını bir var olma savaşı içerisindeyken göç ettirmez. Ermeniler 1915 Ermeni Tehcirini soykırım olarak nitelemekte bu tehcir sırasında birçok Ermeni'nin katledildiğini iddia etmektedir. Ermenilerden de 1.Dünya savaşı yıllarında kayıplar yaşanmıştır. Ancak bu kayıplar asla devlet eliyle yapılan planlı hareketler değildir. Tamamen kişisel kin ve nefret sonucu yaşanmış kayıplardır. Göç kabilelerine de çeşitli

saldırıları yapılmış ancak hükümet bunu engellemek için elinden geleni yapmış ve sorumlularını da ağır bir şekilde cezalandırmıştır. Fakat hakikat Ermenilerin iddia ettiğinin tam aksidir (Tosun, 2003: 163). Asıl katledilen soykırıma uğrayan Türk halkıdır. Anadolu'da yapılan kazılarda da toplu mezarlara rastlanmış ve bu toplu mezarların yapılan araştırmalar sonucu Müslüman Türk toplumlarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Ermeniler Milli Mücadele yıllarında da düşmanca hareketlerine devam etmişlerdir. Doğu Anadolu bölgesinde bir Ermeni Devleti kurmak için Türklerle mücadele etmişler, bu dönemde ABD başta olmak üzere diğer Batılı güçlerin de desteğini arkasına alan Ermenilerin gücü Kazım Karabekir komutasındaki Türk ordusunu yenmeye yetmemiş ve Doğu cephesinden Gümrü Antlaşmasını imzalayarak mağlup bir şekilde ayrılmışlardır. Fakat Gümrü Antlaşması uygulanmamıştır. Çünkü Ermenistan toprakları Antlaşmadan 1 gün sonra Kızıl ordu tarafından işgal edilmiştir. Sovyet Ermeni Cumhuriyeti kurulmuştur (Kodaman, 2013: 114). Bolşevik devrimi öncesinde yaklaşık 90 yıl Rus egemenliğinde yaşamış olan Ermenistan için çok da farklı bir durum söz konusu değildi. Hatta tarım ülkesi olan Ermenistan Sovyet egemenliği döneminde bir sanayi ülkesi konumuna gelmiştir. 23 Ağustos 1990'da adı Ermenistan Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve 1991'de de Ermenistan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir (Cabbarlı, 2004: 12).

Bağımsızlık ilanından sonra, çalışmanın Azerbaycan kısmında da değinilen Dağlık Karabağ krizi sebebiyle Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorun tırmanmıştır. İki ülke arasındaki gerek askeri gerekse diplomatik bir kriz haline gelen sorun Ermenistan'ın Laçın Koridorunu işgal etmesi ve Dağlık Karabağ'da ilhak etmesi iki devletin arasında aşılması güç bir sorun haline gelmiştir. Savaş 1994'te Rusya'nın da sürece dahil olmasıyla sona ermişse de Ermenistan, Birleşmiş Milletler'e göre de, Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal altında tutmaktadır (Yiğit ve Gülbiten, 2017: 6). 2008-2018 yılları arasında ülkeyi yönetmiş olan Serj Sarkisyan, Mayıs 2018'de gerçekleştirilen bir kadife devrim ile görevinden istifaya zorlanmış ve ülke çapında gerçekleştirilen gösterilerin lideri konumundaki Nikol Paşinyan başbakanlığa getirilmiştir.

1.2.2. Ermenistan'ın Yapısal Analizi

Ermenistan, Sovyet sonrası bağımsızlığını kazanmış tarihsel olarak devlet geleneğine sahip olmayan bir Transkafkasya ülkesidir. 1995 yılında kabul edilen Ermenistan Anayasasına göre bağımsız, demokrat, üniter bir cumhuriyettir. Burada

Ermenistan'ın yapısal analizi başlığı altında genel bir değerlendirme yapılacak olup ayrıca ülkenin siyasi yapısı, coğrafi konumu ve demografik yapısı hakkında da alt başlıklarla konu bütünlüğünü bozmadan kısa ve öz bilgilendirmeler yapılacaktır.

1.2.2.1. Siyasi Yapısı

Asıl adı Ermenistan Cumhuriyetidir. Ülkenin başkenti Erivan, yönetim biçimi ise başkanlık tipi demokrasidir. Ermenistan'da, 2015 yılında gerçekleştirilen referandumla cumhurbaşkanının yetkileri başbakana devredilmiştir. Bu hususta 2008 ve 2013 yıllarındaki seçimleri kazanan bir önceki Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın 2018'de görev süresinin bitecek olması etkili olmuştur. Sarkisyan'ın 2018'de görev süresinin dolmasının ardından meclis tarafından başbakan olarak seçilmesi, ülkede yeni bir dönem olarak adlandırabileceğimiz, 2018 yılında gerçekleşen "Kadife Devrim" sürecini başlatmıştır.

13 Nisan 2018 tarihinde Sarkisyan yönetimine karşı başlatılan protestolar, 17 Nisan'da Sarkisyan'ın başbakan seçilmesinden sonra ülke çapında yayılmıştır. Gösterilerin lideri konumundaki Nikol Paşinyan, ülkede bir kadife devrim gerçekleşmekte olduğunu açıklamıştır. Sarkisyan'ın Paşinyan ile canlı yayında bir programda karşı karşıya gelmiştir. Ancak bu program sadece üç dakika sürmüş, Paşinyan'ı kendisine şantaj yapmakla suçlayan Sarkisyan programı terk etmiştir. Protestoların ülkede hayatı durma noktasına getirecek seviyeye ulaşması sonrasında Sarkisyan 23 Nisan'da istifa ettiğini açıklamış, 8 Mayıs tarihinde de Paşinyan meclis tarafından başbakan seçilmiştir (Çalışkan, 2019: 1). Rusya karşıtı görüşleri ile bilinen Paşinyan yönetimindeki Ermenistan'ın önümüzdeki süreçte küresel aktörlerin bölge politikaları açısından önemli gelişmelere şahit olabileceği söylenebilir.

1.2.2.2. Coğrafi Konumu ve Demografik yapısı

Ermenistan, Asya'nın Transkafkasya bölgesinde bulunan, denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Ermenistan jeopolitik, siyasi ve tarihi açıdan kendisini Avrupa'nın bir parçası kabul etmektedir. Batısında Türkiye, doğusunda Azerbaycan, güneyinde İran ve Nahçıvan, kuzeyinde Gürcistan yer alır. Ülkenin yüzölçümü 29.743 kilometrekaredir. Ülke topraklarının çok azı tarıma elverişlidir. Geneli dağlık, yüksek rakımlı ve engebelidir.

Kısaca ülkenin demografik yapısı ele alındığında nüfusun yaklaşık olarak 3 milyon civarında olduğu görülmektedir. Nüfusun %98'i Ermeni, kalan %2'lik kısmı

ise Rus, Kürt, Yezidi ve diğeridir. Sovyetler dönemi sırasında Ermenistan içerisinde hatırı sayılır bir Azerbaycan Türkü varlığından söz edilmektedir. Ancak bağımsızlık sonrası aynı zamanda da iki ülke arasında yaşanan Dağlık Karabağ krizi sebebiyle şu an için Ermenistan nüfusu içerisinde Azerbaycan Türkü neredeyse hiç yoktur. Ülkenin başkenti olan Erivan gerek büyüklüğü gerekse de nüfus yoğunluğu açısından ülkenin en önde gelen şehridir. Ülkede toplam nüfusun yaklaşık %64'ü şehirlerde, %36'sı ise köylerde yaşamaktadır. Ülkede konuşulan dil ise Ermenice'dir.

1.3. Gürcistan

Transkafkasya bölgesinin önemli ülkelerinden biri de Gürcistan'dır. Ayrıca bu çalışma için de büyük bir önem arz etmektedir. Fakat bölgedeki diğer ülkelere nazaran uluslararası konjonktürde daha pasif bir ülkedir. Bu sebepten ötürü de olması muhtemel, ülke hakkında literatür taraması yapıldığında bölgenin diğer ülkeleri olan Azerbaycan ve Ermenistan kadar akademik anlamda çalışılmamış olduğu görülmektedir. Sınırlı kaynaklara ulaşılması sebebiyle diğer ülkelerde olduğu gibi ayrı ayrı başlık şeklinde değil Gürcistan genel hatlarıyla Kısaca Gürcistan Tarihi başlığı altında ele alınmıştır.

1.3.1. Kısaca Gürcistan Tarihi

Gürcistan Avrupa'nın güneydoğusunda Kafkasya'nın batı kısmında yer almaktadır. Kuzeyde Rusya, doğuda Azerbaycan, güneyde ise Türkiye ve Ermenistan ile sınır komşusudur. Batı sınırını ise Karadeniz oluşturmaktadır. Gürcistan'ın toplam yüzölçümü 69,7 bin kilometrekaredir. Gürcistan'ın resmi dili Gürcücedir. Güney Kafkasya dillerinden en yaygın olanıdır (AUAM, 2020). Rusça'da Gruzya, Gürcüce'de Skarvelo ve batı dillerinde Georgia olarak bilinen ülkenin resmi adı Gürcistan Cumhuriyetidir (Gürani, 310)

Coğrafi konumu itibariyle Gürcistan güneyinden kuzeye, doğudan batıya uzanan tarihi kervan ve ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle tarihi İpek Yolu'nun önemli bir parçasını oluşturmaktaydı. Tarih boyunca Gürcistan Avrupa ve Asya'nın bir parçası olması sebebiyle iki kıta arasında doğal bir köprü olmuştur. Bölgede yapılan arkeolojik kazılar sonucunda M.Ö. 6 binli yıllara ait kalıntılar bulunmuş ve yerleşim izlerine rastlanmıştır. Bölgede ilk siyasi yapılanma M.Ö. 5.yüzyılda görülmüş ve İslam ordularının fethine kadar Roma ve İran İmparatorlukları arasında bir çekişme alanı olmuştur. Kafkasya bölgesinde başlayan fetihler ile beraber

Gürcistan Hz. Ömer döneminde İslamiyet ile tanışmış ve Emeviler dönemi ile birlikte bütünü Müslüman egemenliğine altına girmiştir. 7.yüzyılın sonlarından sonra Gürcistan, Bizans ile İslam orduları arasında bir mücadele alanına dönmüş ve 8.yüzyılın sonlarında Abhazya devleti etkili olmuştur. 11.yüzyıla gelindiğinde Gürcistan topraklarının bir bölümü Bizans egemenliğine girmiş daha sonra ise Melikşah döneminde Gürcistan Selçuklu kontrolü altına girmiştir (Kasap, 2020: 3). Pers İmparatorluğu, Selçuk Türkleri ve Arapların kontrolünde olan topraklarda 11. ve 13. yüzyıllarda Gürcü Krallığı altın çağını yaşamıştır. İki yüzyıl süren Müslüman hakimiyetinin ardından 9.yüzyılda başlayan özgürlük hareketi sonunda Kraliçe Tamara döneminde Gürcistan tarihinde “Altın Çağ” olarak geçmektedir (Kangül, 2016: 7).

19.yy’ın ilk yıllarında Çarlık Rusya’sının hakimiyeti altına giren Gürcistan’da 1810 yılında İmereti Devleti’ne son verilmiştir. Mamafih Poti ve Batum limanları ve Gürcistan’ın güneybatısı 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşına kadar Osmanlı toprağı olarak kalmıştır. 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında imzalanan Edirne Anlaşması ile Rusya’nın Gürcistan’daki egemenliği Osmanlı Devleti 1829 yılında tanınmıştır (İNSAMER, 2020). Edirne Anlaşması sonucu 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşını kaybeden Osmanlı Devleti ile Ayestefenos Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma ile Kars, Ardahan, Batum şehirleri savaş tazminatı olarak Ruslar’a geçmiştir. 1990 yılıyla birlikte Gürcistan’ın bağımsızlık hareketleri görülmeye başladı ve SSCB’nin dağılmasıyla 31 Mart 1991’de Gürcistan referandumu sonucu 9 Nisan 1991’de Gürcistan bağımsızlık deklarasyonu kabul edildi ve 1992 yılında Eduard Şevarnadze devlet başkanlığına getirildi. 2004 yılının Ocak ayında Mikhail Şaakaşvili Gürcistan Devlet başkanı olarak seçildi.

Gürcistan’da yasama organı 150 sandalyeli tek kanatlı meclistir. Meclisin üyeleri 4 yılda bir gerçekleştirilen seçimlerle belirlenmektedir. Gürcistan’da hükümet doğrudan cumhurbaşkanına karşı sorumlu olup Gürcistan’da en yüksek mahkeme olup Anayasa mahkemesi başkanı Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. (Çorlutso, 2020: 2) Salome Zurabişvili Aralık ayının 2018’den bu yana devlet başkanlığı görevini sürdürmektedir. Zurabişvili’nin 2024 yılına kadar görev yapması ve bu tarihte yeni Cumhurbaşkanı belirlenmesi öngörülmektedir.

durumları çözüme kavuşmamış olan, Karabey, Nahçıvan ve Güney Osetya bulunmaktadır.

Kafkas dağlarının güney yamaçlarında Güney Osetya 3.900 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Bölgenin merkezi Tshaivali'dir. 100 bin civarında nüfusa sahip olan ülkenin nüfusunu % 66'sını Osetler, % 29'unu Gürcüler, kalan kısmını ise diğer Kafkas halkları oluşturmaktadır. Güney Osetya'nın kuzeyinde kuzey Osetya, güneyinde Gürcistan'ın iç Kartli Eyaleti batısında yukarı Svaneti ve Imereti eyaletleri, doğusunda Mtshkayavenati eyaleti bulunur. Kafkasya batı kültürü (Rus kültürü ve Ortodoksluk) ile Doğu kültürü (yerli kültürler ve İslam) arasında sınırların keşiştiği bir nokta olarak düşünülmektedir. Tarihte göç yolları ve geçiş noktalarında bulunması sebebiyle etnik ve dilsel bir mozaik örneğidir. Osetlerin dili Hint-Avrupa dil ailesinin İrani diller koluna bağlı Osetçe'dir. Osetçe'nin iki ana lehçesi vardır bu lehçelerden biri Kuzey Osetya ve Güney Osetya'da konuşulan İron lehçesi, diğeri Kuzey Osetya'da konuşulan Digor lehçesidir. Alagir, Ksan, Tual gibi lehçeler de mevcut olsa da en yaygın kullanılan lehçe İron lehçesidir. Günümüzde digor lehçesinin yazılı şekli kullanılmamaktadır (Kafkasevi, 2007). Osetçe Kuzeydoğu İron dilleri içinde yaşamını sürdüren son dildir. Dini yapıya bakıldığında Osetlerin çoğu Ortodokstur. Rusya'nın baskısı ile Ortodoks olmuşlardır. Kafkasyalı Müslümanların ve Çerkezlerin telkini ile Müslüman Osetler azınlıktadır. Osetlerin %40'ı Hristiyan , %30'u Müslüman ve geri kalan %30'luk kısmı ise pagan inancına sahiptir. Sovyetler Birliği döneminde 1989 sayımlarına göre Osetlerin toplam nüfusu 597.802'dir. Bunların 335.000'i yüzölçümü 8000 kilometrekare olan Kuzey Osetya'da, 164.000'i Gürcistan ile yüzölçümü 3.900 kilometrekare olan Güney Osetya'da yaşamaktadır (Saydam, 2007: 437). Bölgenin yeraltı Kaynakları bakımından zengin oluşunun yanı sıra, coğrafi şartlar açısından tarıma ve hayvancılığa uygun olduğu görülmektedir. Ayrıca makine imalatı, madencilik, el dokumacılığı, cam üretimi, gıda gibi endüstrilerde de ekonomik faaliyetler yürütmüşlerdir. Aynı zamanda bu dağlık topraklarda hızlı bir akışa sahip olan akarsulardan da önemli miktarda elektrik enerjisi elde edilmektedir.

2.2. Tarihsel Perspektif İçinde Osetya Meselesi

M.S. 1.yüzyılda Don nehri ile Azak Denizi arasında bulunan ovalarda göçebelik yapan Osetler, Kafkas Dağlarının merkezine yerleşmeden önce Gürcüler ile ilişki kurmaya başlamıştır. Bununla birlikte 1.yüzyılda Ermeniler ve Gürcüler arasında meydana gelen savaşta, Osetler Gürcüleri desteklemiştir. St. Andre'nin

misyonerlik gayretleri sonucunda Osetler Hristiyanlık ile tanışmış ve 6.yüzyılda Bizans İmparatoru Justinyen'in hükümdarlığı çatısı altında Hristiyanlıktan etkilenmiştir. Moğolların 13. ve 14. yüzyıllarda yapmış olduğu saldırılar neticesinde Osetlerin bir bölümü Glavnyi'nin güney yamaçlarına yerleşerek Gürcüler ile komşu olmuşlardır. 15. yüzyıla gelindiğinde Osetler, Karadeniz'den ve Kırım'dan geçen Çerkezler tarafından haraca bağlanmış, Kafkas dağlarının kuzeyine hapsolmuş ve Osmanlı Devletinin baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Rus imparatorluğunun güçlenmesiyle birlikte Rus – Oset ilişkileri de beraberinde gelişmiştir. Tarihte en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Kafkasya bölgesi, Urartular, Hürriiler, Sakalar, Sasaniler, Araplar, Selçuklular, Hunlar, İranlılar, Osmanlılar ve Ruslar gibi birçok devletin himayesi altına girmiştir. Mamafih 18. ve 19.yüzyıllarda Ruslar, Türkler ve İranlılar arasında rekabet haline gelen Güney Kafkasya bölgesindeki bu rekabetten Rus İmparatorluğu kazançlı çıkmıştır. Ruslar başlangıç olarak bölgedeki nüfus dengesini çıkarları doğrultusunda değiştirmek amacıyla; bölgeye özellikle Osmanlı ve İran Ermenileri iskan ederken Türk ve Müslüman nüfusu bölge dışına göç ettirmeyi gayelemiştir. Gücünü topraktan alan feodalizm yönetimiyle 18. yüzyılın ortasında Osetya'da siyasi ve ekonomik birtakım problemler meydana gelmiştir. Bozulan sosyo-ekonomik durum içerisinde topluluklar arasında çıkan gerilimler onları yaşadıkları idari birimler göre adlandırılan Kabardey ve Gürcü prenslerinin himayesi altına girme fikrine yönlendirmiştir. Lakin sözü edilen bu prenslikler dış müdahaleler etkisiyle birbiriyle çekişmekteyken Gürcistan siyasi olarak parçalanmış durumdadır (Duran, 2018: 1)

Osetya ve Rusya'nın ilişkileri 18. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Osetyalıların Rusların Kafkaslara doğru yayılmasıyla birlikte Rusya'nın vesayeti altına girmek istemişler ve bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için 1749-1752 yılları arasında St.Petersburg'da devamlı elçilik bulundurmuşlardır. 1751 Aralık'ta Rus Çarıçesi Elizabeth Petrovna Osetya elçilik heyetini kabul etmiştir. Elçiler Çarıçe Elizabeth'ten Osetya'nın Rusya topraklarına dahil edilmesini, Kafkaslarda serbest dolaşım hakkını ve Ruslar ile gümrüksüz ticaret imtiyazı verilmesini talep ettiler. Çarıçe son iki isteği kabul etmiş ancak Osetya'nın Rus İmparatorluğu'na katılması isteğine ise Osmanlı ve İran ilişkilerini bozacağı gerekçesiyle çekimser davranmış böylece istek yerini bulmamıştır. Ruslar ise bu isteklere karşılık olarak Oset elçilik heyetinden Osetlerin Rus tarafını tutmalarını ve aralarında Ortodoksluğu teşvik

etmelerini istemişlerdir. 1768’de Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya İmparatorluğu arasında savaş başladı. Bu savaşta Osetyalılar Ruslar tarafında yer almışlardır. 1750’lerde Osetlerin Ruslar ile yakınlaşmasını istemeyen Gürcüler Çarlığın egemenliğine girdikten sonra Osetya’nın güneyinde hak iddialarında bulunmuşlardır fakat Rus çarlığı imparatorluğun gücüne karşı koyan Osetler, Gürcüler bu duruma taviz vermemişlerdir (BZARTI, 1998). 3 Haziran 1774’te Mazdok yakınlarında Türk ordusu Ruslar tarafından yenilgiye uğratılmış ve ardından iki devlet arasında Küçük Kaynarca Barış Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Osetya toprakları Rus egemenliği altına girmiştir. 1774’de ilişkilerdeki dengeler değişmiş olup Ruslar Oset topraklarını idari anlamda kendilerine bağlamakta ısrarcı olmuşlardır. Osetler ise bu duruma tepki olarak askeri yönetime bağlılığı reddederek karşı çıkmışlardır.

Osetya’nın 1774’de Gürcistan’ın ise 1801 yılında Rusya Çarlığı idaresine geçmesi ardından Gürcü-Oset çatışmasının tabanı inşa edilmiştir. Ocak 1801’de Doğu Gürcistan Rusya topraklarının egemenliğine geçmiştir. Mamafih Tiflis’te inşa edilen “Gürcistan Yüksek Meclis Hükümeti” ile Gürcistan Kafkasya yönetiminin odak noktası olmuştur (Uluslararası Kafkasya Kongresi, 26-27 Nisan 2012). Rusya, Transkafkasya’nın bir bölümünü işgal yolu ile ele geçirilmiştir, 1801 yılında Gürcistan’ı ilhak ederek, Transkafkasya’ya giren Rusya İran’ı Türkmençayı antlaşmasıyla 1828, Osmanlı’yı ise Edirne antlaşmasıyla bölgeden çıkarmıştır. 1828-1829 Osmanlı ile Rus Savaşı’na kadar Gürcistan’ın büyük bir kısmını ele geçirmiş olan Rusya ile imzalanan Edirne Antlaşması’na göre Anapa’dan Batum’a kadar Karadeniz’in batı kıyısı ve Ahıska Ruslara verilmiş ve Rusya’nın Gürcistan’daki hakimiyeti, Osmanlılar tarafından onaylanmıştır. Gürcüler daha sonra, Ruslara karşı ayaklanmışlar ve bu ayaklanmaların en büyüğü ise 1832 yılında meydana gelmiştir. 1878 yılında Osmanlı’nın Batum’u, Rusya’ya bırakmasıyla bütün Transkafkasya, Rusya’nın hakimiyetine girmiştir. 1801 yılında Güney Osetya bölgesinin bütünü, 1917’deki Rus Devrimine kadar var olan imparatorluk olan Çarlık Rusya’sı egemenliğinde bulunmaktaydı. 1917’de Rusya’da meydana gelen Bolşevik İhtilalini kendi lehine çevirmek adına adım atan Gürcistan 1918 yılında bağımsızlığını ilan ederek Osetya bölgesinin tamamını sınırlarına dahil etme arzusundaydı. Lakin bölgede yaşayan halkın etnik bakımdan Gürcü değil Oset olduklarını savunmasının ardından Gürcistan himayesinde olmayacaklarını ileri sürdürmüşlerdir keza bu durum etnik iki millet arasında çatışmaları alevlendirmiştir. Osetya halkının sorunlarını

çözmek adına birçok kez ulusal kurultaylar düzenlenmiştir. Osetya'da yaşamını sürdüren halkın arzu ve bidirisi dahilinde birleşmesinde yasal yetkinin Oset ulusal meclisine ait olduğu kabul edilip bu meclis devletin yetkilerini taşıyan bir nitelik kazanmıştır (Kalkan, 2010: 114). Fakat zıt görüşler doğrultusunda iç savaşın Oset bölgesine de yansımalarının önüne geçilememiştir.

Harita2: Güney Osetya Haritası

1981 Vladikakaz ayaklanmalarından sonra SSCB bünyesindeki diğer cumhuriyetlerde de yönetime karşı protestolar başlamış, tehlikenin büyüklüğünü fark eden Moskova, prestroyka yani yeniden yapılanma adıyla merkezi iktidarını sağlamlaştıracak demokratikleşme sürecine girmiştir. Mamafih süreç başarılı olamamış ve SSCB otoritesi zayıflamaya başlamıştır. Güney Osetya Gürcistan'a bağlı kalırken Kuzey Osetya ilk olarak 1990'da Kuzey Osetya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını almış ve ardından 1995'te Rusya Federsyonu'na bağlı olmak kaydıyla Kuzey Osetya- Alan Cumhuriyeti ismini almıştır. 1989'da Gürcistan Yüksek Konseyi'nden özerk bölge statüsünün özerk cumhuriyet olarak değişmesini talep eden Osetler, daha sonra ise Kuzey Osetya ile birleşmesini talep etmişlerdir (Aydın, 2016: 22).

19 Ocak 1922'de Güney Osetya'da gerçekleştirilen bağımsızlık referandumunun ardından 4 ay sonra Güney Osetya Yüksek Sovyeti bağımsızlık bildirisi yayımlanmış, bu gelişmeyle birlikte iç savaş oldukça çetin bir hal almıştır. Güney Osetya'nın ayrılma girişimlerinin önünü kesmek ve Gürcistan'ı iç savaştan kurtarmak adına 1922 yılında ülke başkanlığına eski Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Eduard

Şevarnadze'yi devlet başkanlığına getirdiler (Erkan, 2015: 77). Gürcistan ile ayrılıkçı gruplar arasındaki çatışmaları sonlandırmak adına girişimde bulunan Eduard Şevarnadze, 1922 yılında Boris Yetsin ile bir araya gelerek Sochi Anlaşması imzalamıştır. Nitekim imzalanan bu anlaşma dahilinde çatışmalar son vermek adına, Rus, Gürcü, Oset ve AGİT gözlemciliğinde bir barış gücü oluşturulmasına karar verilmiştir (Öztürk, 2009: 7) Soçi anlaşması ve Rusya tarafından sürdürülürülen çözüm süreci ile 2003'e kadar devam eden bir ateşkes havası oluşturmuştur (Duran, 2019: 5). Güney Osetya ve Abhazya sorunları 1992 olaylarından sonra durağan bir sürece girdi. Gürcistan ile güney Osetya ve Abhazya arasındaki sorunlar 1991-1993 çatışmaları sırasında Rusya'nın müdahil olduğu bir sorun haline gelmişti. Bu tarihten sonra ise bir taraftan Gürcistan-Rusya diğer taraftan da hem hem Gürcistan-Batı hem de Rusya-Batı arasındaki ilişkilerin bir konusu haline gelmiştir. Gürcistan bir yandan Osetya ve Abhazya'da umduğunu bulamayınca Rusya ile ilişkileri geliştirmeye çalışırken bir yandan uluslararası toplumun desteğini de sağlamaya çalıştı. Gürcistan'ın NATO ile ilk teması da bu dönemde oldu. Haziran 1993'de bir Gürcü resmi delegasyonu ilk kez Brüksel'i ziyaret etti. Bu ziyaretin ardından 23 Mart 1994'te NATO ile Gürcistan arasında "barış için ortaklık" anlaşması imzaladı. Bu girişimin Rusya-Gürcistan ilişkileri ve özellikle Osetya ve Abhazya sorunları açısından bir mesaj taşıdığına dair şüphe yoktu. 2003 yılına gelindiğinde ise Gürcistan'da 2 Kasım'da yapılan parlamento seçimlerine hile karıştığı sebebiyle halk gösterileri meydana gelmiş ve bu olay tarihe Gül Devrimi olarak geçmiştir. Protestocular yeni parlamentonun ilk oturumunda 22 Kasım'da parlamentoya girdiler ve başkan Şevarnadze'yi kaçmaya zorladılar. Kanlı bir iktidar mücadelesini önlemek adına Şevarnadze siyasi kariyerini sonlandırarak istifa etmiştir. Gül Devriminden sonra pozitif gelişmeler birbirini izledi ve bu gelişmeler ülkenin iç siyasetine de yansdı, eğitim alanında reformlar yapıldı ve devlet bütçesinde iyileşmeler görülmüş olsa da halk üzerinde ciddi bir etki yapmadı. 2004'ün Ağustos ayında Gürcistan Parlamentosu Rus barış gücü askerlerinin ayrılıkçı Güney Osetya bölgesinden çekilmelerini isteyen bir kararı onayladı. Güney Osetya parlamento seçimleri süresince iki büyük değişim olmuştur. Rusya, SSCB döneminden kalan bölgedeki durumu tarafsız görünerek çözülemeyeceğini anlayarak artık açıktan destek vermeye başlamıştır ve Mikail Saakaşvili'de bölge halkına yaptığı açıklamaların bir sonucu olarak sivil kazanımlarla sorunu çözmeye uğraşmıştır (Aydın, 2017: 6). Eylül 2006'da Gürcistan'da Batı eğilimli bir hava içinde "Ulusal güvenlik strateji belgesi"

yayımlanmış ve Osetlerin bağımsızlık talebinden vazgeçmeleri istenmiştir. Moskova ise bu sorunun çözümünün kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır. 12 Kasım 2006'da yapılan referandumda Güney Osetya halkının yüzde doksan dokuz virgöl sekizi bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. Kosova'nın 17 Şubat 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmesinin akabinde Güney Osetya Parlamentosu, bağımsızlığının tanınması için 3 Mart 2008 yılında Rusya Federasyonu, BDT, BM ve AB'ye çağrıda bulundu. Gürcistan'dan bağımsız olan Abhazya ve Güney Osetya sorunları dolayısıyla 2-4 Nisan 2008 tarihinde Bükreş'te yapılan NATO kapıları ne yazık ki Gürcistan'a açılmamıştır (Oğurlu, 2010: 105).

2.3. 2008 Osetya Krizi

Kafkaslarda meydana gelen bu krizin ortaya çıkışına bakıldığında Rusya, Güney Osetya ve Gürcistan çatışma ve şiddet olaylarının ardından 1992 yılında Rus ve Gürcistan tarafları barış gücü askerlerinin bölgeye konuşlandırılmasıyla sonuçlanan bir ateşkes imzalamış ve bu barış ortamı ise Cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili'nin 2004'de yapılan seçimleri kazanmasına kadar sürmüştü. Mihail Saakaşvili Güney Osetya'yı Gürcistan sınırlarına dahil etmek istiyordu lakin bu fikri 2006 yılına gelindiğinde Güney Osetyalılar tarafından düzenlenen bir referandum ile reddedilmişti. Fakat düzenlenen bu referandumun sonucu kimse tarafından tanınmadı böylece kriz tetiklenmiş oldu. Tarihte 08.08.08 savaşı olarak da anılan bu savaş Ağustos 2008'de Rusya, Gürcistan, Güney Osetya, ve Abhazya'nın da içinde bulunduğu bir savaş olarak 5 gün boyunca sürmüştür. Başlangıçta Gürcistan ile Güney Osetya arasındaki statü çatışmasından meydana geldiği gibi gözükse de aslında bir nevi Batı ile Rusya arasındaki rekabetin de yansımaları gözükebilir (Yapıcı, 2008: 187). Artan gerginlik ve çatışmaları durdurma ve Gürcistan'da anayasal düzeni sağlamak için Gürcistan'ın Temmuz 2008'de operasyon başlattığını duyurmasının akabinde Gürcü birlikleri Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'ye kara hareketinde bulunmuş ve bölgeyi denetim altına almıştır. Rusya ise bu duruma tepki olarak Ağustos 8'de Kuzey Osetya'da bulunan birlikleri vasıtasıyla Tshinvali'ye hem kara hem de havadan hareket düzenlemiştir. Böylece Rusya Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e 40 km mesafede bulunan Kaspi kentine gönderdiği birlikleri sayesinde bölgede denetimi sağladı (Çakmak, 2012: 308). Rusya kontrolü ele geçirerek, Gürcüleri, Güney Osetya'dan çıkardı ve Tiflis sınırlarına doğru ilerledi. Gürcü birliklerinin hakimiyet sağladığı Güney Osetyadaki bazı bölgelerde gücü kontrolü uzun süre

devam edemedi ve 9 Ağustos'ta Rusya'nın Pskov'daki hava indirme birliklerine bağlı 1500 asker Tshinvali'nin kırsal bölgesine operasyon yaparak Gürcistan birliklerini kuşatmışlar ve Gürcistan ile olan bağlantıyı kesmişlerdir.

Rus askerleri birlikleri tarafından Batı Gori ile tren yolu bağlantısı kesilerek Zugdudi bölgesinde tam hakimiyet sağlandı. Rusya'nın askeri başarılarının ardında Batı Abhazya ayrılıkçı güçlerinin de etkisi oldu. Tüm hava sahası Rusya'nın kontrolü altında gerçekleştirildi ve Rusya ordusunun kullandığı Vragon tipi çok namlulu roketatar ile Tochka-u füzeleri sayesinde Gürcü hedefleri üzerinde büyük bir etki yaratarak Gürcülerin cephe direncini kırmış oldu. Gürcistan'ın hukuken bir parçası olan fakat Güney Osetya gibi fiilen bağımsız olan Abhazya'da savaşa dahil olarak Ağustos 9'da kara ve hava güçleri dahilinde Kodor Vadisini bombalamışlardır. Rusya'nın 395 bin askeri, 23 bin tankı, 2400'den fazla savaş uçağı varken, Gürcistan'ın 32 bin askeri, 128 adet tankı ve 8 savaş uçağı bulunmaktaydı. Gürcistan başkanı Mihail Saakaşvili yaptığı Güney Osetya'dan çekilme açıklaması üzerine Gürcistan ordusu çekilmeye başladığını bildirmiş lakin bu durum Rusya tarafından yalanlanıp Gürcistan'ın daha önce yapmış olduğu ateşkes önerisini kabul etmemiştir. Rusya'nın Gürcistan'ı çeviren deniz donanması, füze taşıyan bir Gürcü savaş gemisini çıkan çatışma sonucunda batırdı. Savaşın ilerleyen günlerinde Güney Osetya'nın büyük bir kısmı Rus askerleri ile Oset güçlerinin kontrolüne geçmiştir. Abhazya ise

Gürcistan ile barış görüşmelerini sonlandırmıştır. Gürcistan'ın askeri güçleri Güney Osetya'nın başlenti Şinvaliye saldırı düzenlemesi nedeniyle 3 Rus barış askeri gücü öldürüldü. Rusya Federasyonu Abhazya'daki Gürcü askerlerine Abhazya'dan çekilmeleri ve silahsızlanmaları adına ultimatoma verdi. Gürcistan hükümeti ise çatışma bölgesindeki askeri birliklerini Tiflis'i korumak için geri çekmeye başladı. Gürcistan savaş sırasında güçsüz düşmüş ve kayıplarını telafi edebilmek için Batı'dan gelecek yardıma muhtaç duruma gelmiştir. Gürcistan tarafı Güney Osetya'daki ateşkesi kabul edeceğini açıkladı, ancak Moskova'nın ateşkes için bir koşulu vardı konuyu Sakaşvili değil de Avrupa birliği ile müzakere etmek istedi. AB dönem başkanı ve aynı zamanda Fransa devlet başkanı Nicolas Sarkozy, taraflar arasında savaşa son vermek adına bir mekik diplomasisi başlattı. Krizde uluslararası bir kuruluş olan AB'nin gözle görülür bir rolü olmuştur, ilk aşamada tarafların ateşkese ikna edilmesi ve Rusya'nın birliklerini geri çekmesinin gerekliliğini vurgulayan AB'nin ikinci özelliği ise Rusya'nın komşularını kriz sürecine dahil etmek olmuştur. Brüksel açıkça bölge siyasetinde konumlanabileceği uygun bir yer aramakta ve Güney Osetya ve Abhazya'daki "tampon bölgelere" konuşlandırılmaları, AB'nin her ne kadar Güney Kafkasya'ya yönelik duruşunu halen NATO ve ABD ile işbirliği içinde belirlese de onların doğrudan desteği olmaksızın bölgede siyasi (ve kısmen askeri) potansiyeli temsil edebileceğini gösteren ilk ciddi girişim sayılabilir. Bu kriz ayrıca AB'ye bölgede daha etkin olabilmesi için yeni bir strateji geliştirmesi gerektiğini ve Rusya'nın hafife alınmayacak bir devlet olduğunu göstermiştir (Görgülü, 2008: 15). İmzalanan altı maddelik olan ateşkes anlaşmasının bir maddesi Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakasvili'nin itirazı üzerine Rusya Federasyonu ve Gürcistan Cumhuriyeti anlaşmaya varmıştır. Kabul edilen beş madde:

- Tüm taraflar şiddeti bırakacaktır.
- Askeri eylemler duracaktır.
- İnsani yardıma sorunsuz erişim sağlanacaktır.
- Gürcü güçlerinin kalıcı konumlarına dönecektir.
- Rus güçleri çatışma çıkmadan önce konumlarına dönecek ve Rusya, Güney Osetya sınırları içinde ilave güvenlik tedbirleri alacaktır (Erkan, 2015: 58)

Böylece Güney Osetya ve Abhazya bir kez daha Gürcistan'dan ayrılıp bağımsız ülkeler olduklarını ispatlasalar da şimdiye kadar bağımsızlıklarını tanıyan

ülke olmamasına rağmen Rusya, Venezüella ve Nigaragua Güney Osetya ile Abhazyayı tanımlıdır. Beş gün savaşının sonucunda, AB yetkilerinin belirlemelerine göre en az 800 kişi hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte, Güney Osetya'da savaşın patlak vermesi, dünyanın en büyük iki nükleer silahlı gücü olan ABD ve Rusya'yı, böylesi bir çatışmanın insanlık için yarattığı muazzam tehlikelerin yanında doğrudan askeri çatışmaya götürebilecek bölgesel bir yangın tehdidi oluşturmaktadır.

2.3.1. Rusya Federasyonu'nun Yaklaşımı

Rusya Federasyonu, eski Sovyetlerin mirasına konan bir güç olarak, varlığını devam ettirmek ve kendisine yönelebilecek tehditlere karşı koymak adına, Kafkasyayı kontrolü altında tutarak bir "tampon bölge" oluşturabilmek amacındadır. Kafkasya'nın petrol ve doğal gaz rezervleri açısından Rusya için önem arz etmesinin yanında bir kara devleti olan Rusya açısından sıcak denizlere inmesini sağlayacak stratejik bir istikamet bölgesidir. Rusya Gürcistan ile daha önce imzalamış olduğu hukuki metinlere aykırı olarak bağımsızlığını tanıdığı bölgelerde kalıcı askeri üsler oluşturmakla birlikte bölgede gücünü elinde tutmayı amaçlamıştır. Rusya bir yandan bölgedeki çatışmaları (Gürcü-Abaz, Gürcü-Oset, Oset-İnguş) etkisi altında bırakarak bir yandan da güney bölgesini oluşturan Kafkaslarda silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılanma faaliyetlerini devam ettirmektedir. Bugün Rusya'nın Gürcistan'da, Batum, Ahılkelek ve Yaziani'de olmak üzere üç askeri üssü bulunmaktadır. Rusya Federasyonu'nun hem Gürcistan'da askeri üslerini devam ettimesi, hem kuzey Kafkasyayı kontrol etmesi hem de kara sınırının bulunmadığı Ermenistan ile kara bağlantısı oluşturması açısından Gürcistan'ın gerekliliği düşünöldüğü takdirde bu duruma engel olacak hiçbir koşul ve duruma izin vermemesi doğaldır. Mamafih Gürcistan üzerinde artmakta olan ABD etkisini kaygı ile izlediği düşünölen Rusya Federasyonu'nun özellikle 2008'de Güney Osetya Savaşı ile Kafkasya'da kritik bir noktada bulunan bu bölgeyi terk etmesi durumunda jeopolitik açıdan çıkarlarının zarar görmesine bu savaşla izin vermediği görölmektedir. Ayrıca Kafkasya bölgesi jeopolitik ve jeostratejik olarak Rusya adına önem arz etmektedir. Mamafih Hazar petrollerinin batıya ulaştırılmasında düşünölen boru hatları üzerinde yer alması nedeniyle Kafkasya, Rusya için önemlidir. Çarlık Rusyasının Kafkasya'da uyguladığı "böl ve yönet" politikası Sovyetler Birliği tarafından da aynı şekilde uygulanmış ve

günümüzde de Kafkas halkları arasındaki milliyetçi hareketleri güçlendirip etnik çatışmalar yaşanmasına sebep olmaktadır (Tavkul, 2008: 7).

Rusya Devlet Başkanı Putin'in göreve gelmesinden itibaren Rusya'da milliyetçilik ve yeni-emperyalizm yükselişe geçmiştir. Rusya, ABD karşısında ikinci bir kutup olmayı hedeflemektedir. 2008 yılında AB ile olan silahsızlanma anlaşmasını tek taraflı kaldıran Rusya, ABD'nin dünya hegemonyasında en önemli tehdit olan İran ve Çin'e her fırsatta destek vermeyi ihmal etmemiştir. Mamafih dünya ABD-AB ile Rusya-Çin arasında bir satranç tahtasına dönüşmüşken, taşları ise ülkenin çevrelerindeki ülkeler oluşturmaktadır. ABD siyasi, kültürel, ekonomik ve askeri boyutları olan, Katar'dan Cebelitarık'a kadar uzanan BOP projesi çerçevesinde Rusya ve Çin'in etrafını çevirmektedir. Bu ülkelere askeri hareket düzenleyebileceği jeostratejik yakınlığa sahip ülkeleri kendi tarafına çekme gayesindedir. Bu ülkelerden bazıları; Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Afganistan'dır. Bölgede eski nüfuzunu kazanmaya çalışan Rusya bir taraftan "yakın çevre" politikası ile eski Sovyet toprakları üzerindeki iddialarını ortaya koyarken, diğer taraftan da bölgedeki etnik çatışmaları bölgeye yeniden yerleşmede bir araç olarak kullanmak istemektedir (Şahbazova, 2015: 63). Rusya Federasyonu Transkafkasya'yı arka bahçesi olarak görmekte ve yakın çevresine Türkiye, İran gibi bölge ülkelerinin ve ABD-AB ve Çin gibi küresel aktörlerin müdahalesini istememektedir.

2.3.2. Gürcistan'ın Yaklaşımı

Gürcistan'ın Rus etkisine karşı kalkan arayışında olduğu görülmektedir. Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması konularında Rusya Federasyonu ile stratejik ortaklık girişimlerinde anlaşmazlıklar olduğu görülmüştür. Gürcistan'ın Rus askeri varlığına izin veren ilk BDT ülkesi olmasına karşın, Rusya Federasyonu Karadeniz donanmasından Gürcistan'a pay vermeyi reddetmiştir. Bu kapsamda Gürcistan'ın özellikle ABD ile yakınlaşması dikkat çekmiştir. Keza ABD her sene geri ödemesi istemeden Gürcistan'a yardımda bulunarak ülke egemenliğini desteklemekte mamafih sınır birliklerini oluşturmakta yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra Rus etkisine karşı kalkan arayışında olan Gürcistan'ın Ukrayna ile birlikte hareket ettiği görülmüştür. Bu çaba doğrultusunda BDT'ye alternatif olarak tasarlanan GUAM oluşumu da Rusya Federasyonu ile olan gerginliği arttırmıştır. GUAM'daki devletler jeoekonomik ve jeopolitik önemlerinin farkında olarak bunu Rus etkisine karşı kullanmayı hedeflemişlerdir. Gürcistan bağımsızlığını ilan ettiği günden itibaren

etnik çeşitliliği sebebiyle iç istikrarını tam anlamıyla sağlayamamış ve tarihi boyunca merkezi otoriteyi sarsan olaylar yaşamıştır. Özellikle Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlık talepleri ülkede birçok çatışmaya yol açmıştır. Gül Devrimi ile başa gelen Mikheil Saakashvili merkezi otoriteyi yeniden sağlamak adına adımlar atmış, Batı ve ABD yanlısı politikaları neticesinde Rusya'nın büyük tepkisini çekmiştir. NATO'nun bölgeye yönelik ilgisi ve Karadeniz'in bir NATO gölü olma ihtimali Rusya'yı bölgeye yönelik agresif politikalar izlemeye sevk etmiştir. Beş gün savaşını hangi tarafın başlattığı konusu tartışmalı bir alandır çünkü her iki taraf da savaşın başlangıcından birbirini sorumlu tutmaktadır (Berktaş, 2018: 5)

Gürcistan bağımsızlığından itibaren uluslararası alanda kendini kabul ettirmeye çalışmıştır; bu anlamda batı dünyasına yaklaştığı derecede siyasal sistemi ve varlığını kuvvetlendirmeyi amaçlamaktaydı. Gürcistan savaş sonrası geçen süreçte hala NATO üyesi olabilmiş değildir lakin üye olabilmesi gündemdeki statükosunu korumaktadır. Gürcistan'ın 2008 yılında Rusya'yı rahatsız eden ve savaş ile sonuçlanan Batı ile yakınlaşması süreci devam etmektedir. Ayrıca Gürcistan 2008'den bu yana statükonun bozulmaması adına dengeli bir politika izlemektedir (Elmas, 2019: 607). 2008 yılında yaşanan Gürcistan için büyük yıkımlara sebep olan Rus-Gürcü Savaşı sonuçlanmış olsa da her iki taraf arasında çekişme ve gerginlik soğuk bir şekilde devam etmektedir.

2.3.3. Kriz Sonrası Transkafkasya

Güney Osetya'da yaşanan 2008 Krizi beş gün sürmüş olmasına rağmen hem bölgesel hem de küresel düzeyde etkileri ve sonuçları büyük olmuştur. Gürcistan ulusal sınırları içinde fiilen bağımsız olan Güney Osetya ve Abhazya'yı kaybetmiştir. Yani bu savaşta kaybeden taraf olmuştur. Gürcistan, Güney Osetya topraklarının üçte biri Abhazya'daki Kodori Vadisi'nde denetimi kaybetmiştir. Savaşa Rusya'nın da dahil olmasıyla birlikte savaşın seyri değişmiş ve Rusya askeri açıdan orantısız olarak, Gürcistan-Güney Osetya savaşı Rus-Gürcü yüzleşmesine dönüşmüştür. Fakat her ne kadar Rusya'nın eylemleri, BM antlaşmasının kuvvet kullanmayı yasaklayan maddesine aykırı olsa da Batı'nın tehditlerine aldırmandan hedeflerinden vazgeçmeyip amacına ulaşana kadar askeri hareketlerini sürdürmüştür.

Putin ve Medredev ikilisi Transkafkasya'da Rusya'nın tekrar birincil aktör olması için önemli bir adım atmıştır. Moskova siyasi ve askeri açıdan Kafkasya'daki

geleneksel rölünü (bölgede barış ve sükunetin garantörü rolü) yürütebilecek imkanlara sahip olduğunu ispatlamıştır. Fakat Rusya'nın Gürcistan'a girmesi, Güney Osetya'dan çıkmaması, Güney Osetya ile Abhazya'yı devlet olarak tanınması ve uluslararası hukuku tanımaz tavrı dünya kamuoyunda Irak'ın işgali sebebiyle oluşan anti-Amerikan duyguların, anti-Rus duygulara dönüşmesine sebep olmuştur (Günay, 2009: 133)

Gürcistan açısından bakıldığında ise maddi ve manevi birçok kaybı olmuştur. Savaş sırasında Osetya nüfusunun yarısının başta Kuzey Osetya olmak üzere Gürcistan çevresine göç etmişlerdir. Savaş sonrası dış yardımlara rağmen Gürcistan ekonomisinin durumu kötü bir hal almıştır. Savaşın Gürcistan açısından diğer bir sonucu, NATO üyeliğinin Gürcistan için gerekliliğinin öneminin ortaya çıkmış olmasıdır. Batı liderleri Gürcistan'ın NATO üyeliği sürecini hızlanması için tekrar görüş alışverişine başlamışlardır. Ancak 1-3 Aralık 2009 tarihleri arasında gerçekleşen NATO Dışişleri Bakanları Zirvesinde Gürcistan'a MAP (üyelik eylem planı) yolu açılmamıştır. Sonuç olarak Gürcistan-Rusya arasında 2008 yılının Ağustos ayında yaşanan sıcak çatışmalar, her şeyden önce ABD-Rusya arasında Kafkaslarda yaşanan etki mücadelesinin bir sonucudur (Şahbazova, 2015: 65).

Rusya-Gürcistan savaşı sonrası AB ülkelerinin Gürcistan'a olan ilgisi enerji boyutunda gelişmeye devam etmiştir. AB ülkeleri ve uluslararası toplum dünya ekonomik krizi ve 2008 savaşından sonra zarar gören Gürcistan ekonomisinin yeniden yapılanması amacıyla Ekim 2008'de Brüksel'de başışçılar konferansı düzenlemiştir. Buna bağlı olarak ABD, AB, Dünya Bankası tarafından Gürcistan'a 4,5 milyar Amerikan doları hibe ve düşük faizli kredi yardımı toplamıştır. Rusya-Gürcistan savaşı sonrasında kuzey-güney hattını oluşturan, Rusya ve İran enerji ulaşım güzargahı daha önemli hale gelmiştir. Bu savaş Rusya'nın bölgede jeopolitik olarak güçlenmesini sağlamıştır. Mamafih bölgesel güvenliğin ve enerji güvenliğinin sürdürülmesinde Rusya'nın rolü artmıştır. Enerji ulaşım koridorları üzerinde büyük bir rekabet vardır ve Güney Kafkasya'da kilit noktada bulunan Gürcistan'da bu savaştan sonra Rusya tarihi ve kültürel varlığından gelen avantajla askeri varlığını da arttırmıştır. AB ise bu tarihten sonra bölgede Rusya'yı dengeleyebilecek uluslararası aktör olarak ön plana çıkmıştır (Bayramoğlu, 2019: 63). Kafkasya Rusya'nın hakimiyetindeyken, 20.yy uluslararası sisteminde adeta bir alt sistemdi. 21.yy da ise bir alt sistem olmaktan çıkmış ve kendi başına jeopolitik ve jeoekonomik bir ilgi

odağı olmuştur. Özellikle Transkafkaya ülkeleri Gürcistan, Ermenistan ve Azarbaycan, NATO ve AB genişleme alanında bulunmaktadır. Dolayısıyla Batı ile sürekli ve etkin işbirliği içindedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE PERSPEKTİFİNDE TRANSKAFKASYA BÖLGESİ

Kafkasya bölgesi tarih boyunca bir çok devlet için büyük bir ehemmiyet arz etmiştir. Keza bu durum Türkiye için de böyledir. Genelde Kafkasya bölgesi özelde ise Transkafkasya bölgesi Türkiye için önemini hala korumaktadır. Transkasya bölge ülkeleri çalışmanın birinci bölümde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde ise ilk olarak bölgenin Türkiye açısından önemine yer verilmiştir. Türk Dış Politikasında Transkafkasya bölgesi ayrı işlenmiş ve son olarak da 2008 Osetya Krizi sonrası Türkiye için ve Türk Dış Politikası için bölgenin yeri ve önemi ele alınmıştır.

3.1. Türkiye İçin Transkafkasya Bölgesinin Önemi

Jeostratejik olarak Orta Asya'ya geçiş kapısı olarak görülen ve Asya ile Avrupa kıtaları arasında transit ticaret yollarının kesiştiği yerde bulunan Transkafkasya bölgesi bu özelliği ile tarih boyunca önemini korumuştur (Kalkan, 2010: 17). Dolayısıyla, Güney Kafkasya olarak da bilinen Transkafkasya bölgesi, bu açıdan stratejik bir öneme sahiptir. Soğuk Savaş sonrasında bölgenin stratejik pozisyonu daha da gelişmiştir. Böylece tüm Avrasya'da giderek istikrar ve refahın sağlanması konusunda bir önem kazanmıştır. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin güvenliği açısından da önem arz etmektedir. Keza Transkafkasya bölgesi, Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısı olarak görülmektedir (Bal, 2004: 398). Transkafkasya bölgesi aynı zamanda Türkiye açısından güvenlik bakımından bir tehdit kaynağı olarak görülmektedir. Bölgedeki çatışmalar, özellikle Ermenistan ile iyi gitmeyen ilişkiler, bölgeyi güvenlik bağlamında Türkiye için önemli bir hale getirmektedir (Yenigün ve Efeğül, 2010: 303-320). Rusya'nın bölgede bulunan askeri varlığı da Türkiye'nin güvenliği açısından önem taşımaktadır. Rusya bu bölgeyi arka bahçesi olarak nitelendirmekte ve etki alanında bulunduğunu belirtmektedir. Bu bölgede SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan milliyetçilik hareketlerinin içinde yardım bekleyen ve milli benliklerini korumaya çalışan Türk topluluğu bulunmaktadır. Bunlarla irtibat ise Transkafkasya üzerinden gerçekleşmektedir, bu açıdan da bölge Türkiye için önem taşımaktadır. Çünkü bu topluluklar Rusya Federasyonu'na karşı bir garanti olarak görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin güvenlik politikasında göze alınacak diğer bir etken olarak görülmektedir. Tüm bunların dışında Transkafkasya Bölgesinde üç devletten biri olan Azerbaycan, Türkiye'nin hem Orta Asya'ya hem de

Güneydoğu Asya'ya erişimde kritik bir konuma sahip olmakla beraber, doğalgaz ve petrol kaynakları açısından bu bölgede en çok yatırımcı çeken ülke konumunda olması bu bölgeyi daha da önemli bir hale sokmaktadır (Ünsal ve Pamir, 2006: 1316). Öte yandan bu bölge Soğuk Savaş sonrası kurulan dünya düzeninde enerji bakımından önemli bir yer olan Avrasya'nın kesiştiği noktadadır. Türkiye için önemli olan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı bu bölgeden Türkiye'ye uzanmaktadır (Yürür ve Özkan, 2016: 259). Bölgenin zengin kaynakları göz önüne alındığında bölgedeki ticaret potansiyeli de Türkiye açısından önem taşımaktadır. 1991'de, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, Türkiye, bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını, hiçbir ayırım gözetmeden tanımış; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile işbirliği yapmak istemiştir. Bu çerçevede, Türkiye, söz konusu ülkelerin bağımsızlıklarının pekiştirilmesi, toprak bütünlüklerinin korunması ve ekonomik potansiyellerinin hayata geçirilmesine önem atfetmektedir. Türkiye, ayrıca bölge ülkelerinin, NATO, AGİT ve Avrupa Konseyi gibi bölgesel örgütlerle bütünleşmelerini, aktif biçimde desteklemektedir. Bu desteğin temel nedeni ise; Türkiye'nin, SSCB sonrası, bağımsız olmuş yeni cumhuriyetlerin, dünya ile bütünleşmelerinin, bu cumhuriyetlerin güçlenmelerine ve böylece Rusya'nın bu devletler üzerindeki etkisinin kırılacağına olan inancıdır. Bunun yanı sıra SSCB'nin dağılması nedeniyle, bölgede Rusya Federasyonu ile Türkiye'nin ortak sınırı kalmamıştır. Bu nedenle, bu bölgede yeni oluşan statükonun devamı, Türkiye'nin güvenliği açısından çok önemlidir. Transkafkasya bölgesi coğrafi yakınlık, ekonomik işbirliği imkânları ve doğal kaynakları nedeniyle Türkiye için önemli bir ilgi alanı oluşturmakta olup, oluşturmaya da devam edecektir. Özellikle 3 Kasım 2002 seçimleri sonrası Türkiye'de yaşanan iktidar değişikliği ile birlikte, izlenen dış politikada da değişiklikler olmuştur. Bu çerçevede Türkiye dış politika söyleminde tarihi geçmişine vurgu yaparak, bunu bir tür etki alanı olarak tanımlamaktadır (Çelikpala, 2010: 103). Güney Kafkasya; tarihinin en eski çağlarından itibaren, Doğu ve Batı arasında bir köprü vazifesi görmüş ve çeşitli milletlerin mücadele alanı olmuştur. Güney Kafkasya günümüzde de bu önemini korumakta ve Türkiye ile Orta Asya Türk cumhuriyetleri arasında bir köprü durumundadır. Bu köprü'nün atılması durumunda Türkiye'nin Türk dünyası ile irtibatı kopacaktır. Bu açıdan da Transkafkasya bölgesi Türkiye için önem teşkil etmektedir. Bununla birlikte Türkiye bulunduğu konum itibarıyla Transkafkasya ülkeleri Türkiye'nin doğu sınırlarına yakındır. Bu anlamda buradaki ülkelerdeki olası çatışmaların Türkiye'ye de sıçraması ihtimali bulunmaktadır. Bu

nedenle Transkafkasya bölgesi Türkiye'nin güvenliği açısından da önem taşımaktadır (Günay, 2009: 82).

Bu bölge; Türkiye'nin tarih, dil, din ve kültür bağı ile bağlı olduğu Türk Cumhuriyetlerinin yer aldığı bir bölge de olmasının yanı sıra; SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan milliyetçilik hareketlerinin etkisinde kalıp öz benliklerini ve kültürlerini korumak isteyen çok sayıda Türk topluluğunun bulunması açısından da Türkiye için önem arz etmektedir (Şen, 2008: 108). Öte yandan Türkiye bu toplulukları Rusya'ya karşı bir garanti olarak görmektedir. Bu nedendir ki, Türkiye Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını hiçbir ayırım gözetmeksizin tanımıştır.

3.2. Türk Dış Politikasında Transkafkasya Yaklaşımı

Türkiye'nin Transkafkasya politikasının temelinde tarihsel ve kültürel bağlarının bulunduğu bölge ülkelerinin egemenliğine ve bağımsızlığına karşı hoşgörülü tavır sergilemek, bu ülkelere askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmak; bir yandan da toprak bütünlüğüne ve içişlerine karışmama ilkesine saygılı olmak ve komşularıyla sıfır sorun politikası kapsamında iyi komşuluk ilişkileri kurma düşüncesi yatmaktadır. Keza kendini “statükocu güç” olarak tanımlayan Türkiye, bölge ülkelerinin ulusal birliği ve toprak bütünlüğünün korunmasından yanadır (Aydın, 2007: 70).

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan eden ülkelerin bağımsızlıklarını ilk tanıyan ülkelere biri Türkiye'dir. Bağımsızlıklarını tanımakla kalmamış bölge ülkeleriyle ilişkileri geliştirme güçlendirme adına adımlar atmıştır. Ancak bu ülkeler arasında bir istisna var ki o da Ermenistan'dır. Ermenistan ile tarihten gelen sorunlar sebebiyle diğer bölge ülkelere nazaran ilişkilerin seviyesi oldukça düşük olmuştur. Bölgenin yeni konjonktürel yapısı farklı dinamikler ve idealler çıkmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye'nin bölgeyle tarihi ve kültürel ilişkilerinin olması, SSCB'nin yıkılmış olması gibi nedenler Türkiye'nin bölgesel bir güç olabileceği ideallerinin yükselmesine sebep olmuştur. Dönemin bazı siyasileri bunu mümkün görmekteydi. Ancak realiteye bakıldığında bu durum sadece bir idealden ibaretti. Keza SSCB'nin yıkılmış olmasına rağmen bölgedeki Rus etkisi yıkılmamış, sadece adı değişmişti. Artık yeni aktör Rusya Federasyonu olarak karışımıza çıkmaktadır. Bölgede yaşanan etnik çatışmalar, küresel güçlerin bölge

enerji kaynaklarına olan ilgisi vb. birçok neden Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak Transkafkasya'ya hakimiyet kurma ihtimalini düşürmektedir. Tüm bu idealler bir yana Türkiye'nin SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan bağımsız devletlere yönelik Türk Dış Politikasının özü Batılı müttefikleri ve uluslararası kuruluşlarla birlikte hareket etme üzerine kurulmuştur. Bu yaklaşıma bakıldığında Türkiye'nin genel dış politika yaklaşımına da oldukça uygun olduğu görülmektedir (Çelikpala, 2010: 96). Bu dış politika yaklaşımında esas olan SSCB'nin yıkılmasıyla bağımsızlığını kazanan ülkeleri batı hegemon küresel sistemin içerisine dahil etmektir. Bu bağlamda Türkiye bölge ülkelerinin BM, AGİT, AB gibi örgütler içerisinde yer almasını desteklemiştir.

Bölge yaşanan etnik çatışmalara karşı Türkiye'nin yaklaşımına bakıldığında ise karşılıklı olarak tarafları müzakereye davet eden uzlaşmacı bir tutum sergilediği görülmektedir. Bu hususta Türk Dış Politikasındaki dengeli yaklaşım bir kez daha ortaya çıkmıştır. Abhazya, Çeçenistan, Güney Osetya, Dağlık Karabağ bölgede yaşanan sorunlar arasındadır. Bu sorunlar arasında Türkiye'nin en net tavır sergilediği sorun Dağlık Karabağ Sorunu olmuştur. Ancak bu sorun özelinde de herhangi bir müdahalede bulunmaktan kaçınmıştır. Diğer bölge sorunları üzerinde ise uzlaşmacı tavrını devam ettirerek mesafeli bir yaklaşım takınmıştır.

Hazar Enerji Havzası ve bu enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınması Türkiye'nin Transkafkasya Politikası açısından önemli bir husustur. Ancak tek başına yeterli değildir. Bu bağlamda komşusu konumunda bulunan Transkafkasya bölgesi ile güçlü ekonomik ve ticari ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Bu ekonomik ilişkilerin daha çok ihracata dayalı olmasına ayrıca önem verilmiştir.

Ülke bazında değerlendirme yapılacak olursa Türkiye'nin bölgedeki stratejik ortağı Azerbaycan'dır. İki ülkeden herhangi birinde bir hükümet ya da devlet başkanı değişikliği gibi durumlarla ilk ziyaretler her zaman karşılıklı yapılır. İki ülke arasındaki kültürel yakınlığın yanısıra bölge üzerinde Türkiye'nin etkisinin daha güçlü olmasında, bölge kaynaklarından faydalanabilme, diğer bölge aktörleri üzerinde etki kurabilme gibi birçok alanda bölgede Azerbaycan'ın varlığı Türkiye için yadsınamaz bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Azerbaycan'a dair her türlü iç ve dış sorunu kendi sorunu olarak görmektedir. Bir diğer bölge ülkesi Ermenistan ile ilişkiler ise Azerbaycan'ın aksine yok denecek düzeydedir. İlişkilerin bu düzeyde olmasında birçok nedeni vardır. Bunlardan ilki 1915 Olaylarıdır. Bu durum sonucu Türkiye'nin Ermenistan'a karşı net tavrı Batılı güçler ile olan ilişkilerini de

etkilemektedir. Bir diğerk önemli neden ise Türkiye'nin stratejik ortağı Azerbaycan ile doğrudan ilişkili bir sorundan kaynaklanmaktadır. Bağımsızlık sonrası Türkiye Ermenistan ile ilişkilerini güçlendirmek adına adımlar atmış ancak Ermenistan'ın Azerbaycan toprakları olan Dağlık Karabağı işgali sonrası bu adımlar durmuştur. Çalışmanın kilit ülkelerinden biri olan bir diğerk Transkafkasya ülkesi olan Gürcistan ile ilişkilere bakıldığında Türkiye'nin Transkafkasya politikasının yapı taşlarından birini oluşturduğu görülmektedir. İki ülke ilişkileri diğerk bölge ülkelere nazaran daha geç başlamıştır. Gürcistan ile Türkiye'nin ilişki düzeyini yine Ermenistan ve Azerbaycan ile olan ilişkiler belirlemiştir. Gürcistan, 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde Türkiye'nin Transkafkasya politikası için vazgeçilmez bir aktöre dönüşmüştür. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı gerek Türkiye'nin gerekse de diğerk Batılı ülkelerin Gürcistan'a bakış açısını değiştirmiştir.

Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasından biri de bölgede Rusya'yı dengelemek ve Rus nüfusunun bölgede varlığını azaltmaya çalışmaktır. Bu bağlamda bölge ülkeleri olan Azerbaycan ve Gürcistan işbirliği faaliyetlerini geliştirerek Transkafkasya bölgesindeki dengeleri kendi yönüne döndürmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye bölgenin güvenliğine ve istikrarına da oldukça önem vermektedir. Keza güvenin ve istikrarın olmadığı bir Transkafkasya Türkiye için de risk oluşturabilmektedir.

Türkiye'de AK Parti'nin iktidar olmasıyla Türk Dış Politikasına yeni bakış gelmiştir. AK Parti öncesi dönemden çok farklı olmamakla birlikte yeni aksiyonların ortaya çıktığı da kuşkuludur. AK Parti'nin iktidar olduğu ilk yıllardaki dış politika anlayışında önemli olan kavram komşularla sıfır sorundur (Bayhan, 2012: 126). Türkiye'nin komşularıyla ileri düzeyde ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkileri kurması, komşularıyla sorunlarını çözmesi AK Parti'nin ilk iktidar olduğu yıllarda uygulamaya çalıştığı dış politika anlayışının temelini oluşturmaktadır (İnat, 2014: 3). Bu dönemde uygulanan dış politika anlayışının esas ismi dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'dur. Davutoğlu'yla birlikte Türkiye'nin 1990'lı yıllardan bu yana uyguladığı dengeli dış politika anlayışından uzaklaşdığı görülmektedir. Bölgesel sorunların üzerine gidilmesi bu sorunlara çözüm önerisinde bulunulmaya çalışılmıştır. Ancak bölge dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda bu hususta Türkiye'nin etki kapasitesi düşük olmuştur (Çelikpala, 2010: 106). AK Parti dönemi dış politika anlayışı söylem olarak 1990'lı yıllardan 2000'li yıllara kadar uygulanan dış politika

anlayışıyla farklılıklar içermektedir. Ancak uygulamaya bakıldığında 2008 Osetya Krizine kadar olan dönemde net bir farklılıktan söz edilmemektedir. Dış politika merkezinde yine Azerbaycan ve Gürcistan konumlandırılmıştır. İkili ilişkiler en üst seviyede tutulmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin Transkafkasya'ya yönelik dış politikasında, boru hatları ve enerji ihtiyacı da büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle, Türkiye'nin bölge politikalarının diğer önemli unsurları hep ikinci planda kalmıştır (Mert, 2004: 83). Bu politika aslında Hazar enerjisine ulaşma ve buradaki enerjinin borularla Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması eğilimine dayanmaktadır. Keza Hazar bölgesi enerji kaynakları bakımından dünyanın dikkatini çeken bir alandır. Dolayısıyla coğrafi yakınlığı olan Türkiye'nin buraya yönelik bir enerji politikasına ihtiyacı bulunmaktadır. Bu kapsamda Mavi Akım Doğalgaz Projesi'ni hayata geçirmeye çalışmıştır. Bunun yanında bir de 2006'da dünyanın en büyük boru hattı projesi niteliğinde olan Bakü-Tiflis-Ceyhan projesini, 2018'de ise Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı projesini hayata geçirmiştir. Bu açıdan da Rusya'ya karşı büyük avantajlar elde etmiştir.

3.2.1.Mavi Akım Doğalgaz Projesi

Rusya'yı Türkiye'ye bağlayan bu boru hattının uzunluğu 750 mil olup, 246 mili Karadeniz üzerinden geçmektedir (Bilgesam, 2014: 161). Projenin yapımı konusunda Türkiye ile Rusya arasında hükümetlerarası anlaşma 15 Aralık 1997'de imzalanmıştır (Gazel, 2003: 56). 17 Kasım 2005'te ise resmen açılmıştır. Samsun'da Durusu Ölçüm İstasyonunda Türkiye'ye ulaşan doğalgaz, buradan bir uzatma hattı ile Ankara'ya ulaştırılmaktadır. 2008'den bu yana hattan her yıl yaklaşık 10 milyar metreküp doğalgaz taşınmaktadır. Mavi Akım, diğer kaynaklardan gelen gazda beklenmeyen kesinti söz konusu olduğunda RF'den ek gaz akımı sağlanması sayesinde Türkiye için bir tür sigorta görevi görmektedir (Çelikpala, 2013: 535)

3.2.2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı

Azerbaycan'da üretilen ham petrolün Gürcistan üzerinden Ceyhan'a taşınmasını, buradan da dünya pazarlarına ulaştırılması amaçlanan bu proje, Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır.

Harita 4: Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Haritası

Hattın petrol akışına başlaması ile birlikte geçiş ücretinden dolayı büyük gelir elde edilmektedir. Türkiye, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı aracılığıyla dört anlaşmada yer aldığından bu gelirden büyük pay elde etmektedir. Bu bağlamda Türkiye 600 milyon ton petrol rezervine sahip olan son anlaşmada %10'luk bir paya sahiptir (Bal ve Alper, 2010: 351). Haziran 2006'da Kazakistan'ın da projeye katılmasıyla birlikte Kazak ham petrolü tankerlerle Hazar Denizinden Bakü'ye oradan da BTC hattına bağlanmış ve Kasım 2008'den itibaren Ceyhan'a taşınmaya başlamıştır. Bunların yanı sıra bu proje sayesinde hattın geçtiği bölgelerde önemli derecede ekonomik canlılık yaşanmıştır. Bununla birlikte hattın inşaatı için gerekli malzemeler Türkiye'ye ait olan inşaat firmaları tarafından sağlandığı için ekonomide yeni iş ve ek istihdam yaratmıştır. Dolayısıyla Türkiye dünya enerji politikalarına yön veren ülke konumuna gelmiştir.

3.2.3. Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP)

Azerbaycan doğal gazının Gürcistan'dan geçerek Türkiye üzerinden taşınması ve satılmasını öngören hattın giriş noktası Türk gözü çıkışı ise Eskişehir ve Trakya bölgesidir. Dört aşamalı olarak gerçekleştirilecek projenin ilk aşamada Şah deniz doğalgazının Gürcistan'dan geçerek Türkiye satılması öngörülmektedir. Yaklaşık maliyetinin 7 milyar olacağı tahmin edilen projede Türkiye'ye ilk aşamada yılda 6 milyar metreküp doğalgaz satılacaktır (Yürür ve Özkan, 2016: 262). İlk aşama olarak 2018 yılında öngörülen projenin son aşaması 2026 yılı olarak öngörülmekte olup bu aşamada hattın yıllık kapasitesinin yıllık 31 milyar metreküpe ulaşması hedeflenmektedir (Aras, Suleymanov ve Hasanov, 2013: 995). Dolayısıyla projenin

gerçekleştirilmesiyle birlikte Türkiye’de yeni istihdam imkânları oluşturulacaktır. Bununla birlikte BTC’den sonra bu proje ile Azerbaycan, Türkiye’nin bölgede hem enerji koridoru olma hem de enerji üssü olmasına büyük katkıda bulunmuş olacaktır.

3.3. 2008 Osetya Krizi Sonrası Türk Dış Politikasında Transkafkasya

2008 Rus-Gürcü çatışmasının yaşanması ile yeni bir jeopolitik ortamın oluşması sonucu bölge ülkeleri Transkafkasya’ya yönelik politikalarında yeni düzenlemelere gitmiştir. 2008 Rus-Gürcü çatışması dönemin AB dönem başkanının araya girmesiyle yatıştırılmıştır. Ateşkes sağlanmış, ancak bu ateşkes beklentileri karşılamaya yeterli olmamıştır. Rusya savaş öncesi topraklarına geri çekilmemiştir. Gürcistan’ın toprak bütünlüğü muallak bir konu haline gelmiştir. Transkafkasya bölgesi istikrarsızlıkların yaşandığı bir bölge haline dönüşmüştür.

Türkiye bölge ülkelerine yönelik çeşitli politikalar geliştirerek, yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Öncelikli olarak ise Osetya Krizinden sonra Türkiye Gürcistan ile ilişkilerinde kendi çıkarlarını gözetmek için politikalar üretmeye çalışmıştır. Keza Türkiye hem bölgenin hem de Gürcistan’ın barış ve istikrar içinde yaşamasını istemektedir. Neticede Türkiye Transkafkasya’nın önemli ülkelerinden biri olan Gürcistan ile ilişkilerini diplomatik düzeyde iyi seviyede yürütmüştür. Bu anlamda Türkiye’nin Osetya Krizine yaklaşımı Gürcistan’ın toprak bütünlüğünün korunması üzerine kuruludur. Fakat 2008 Osetya Krizi sonrası her şey Rusya’nın kontrolünde olmuştur. Keza Rusya’nın buraya askerlerini konuşlandırması bölgede nüfus sahibi olmasını sağlamıştır.

Türkiye de bölgenin yeni konjonktürel yapısından etkilenmiş ve bölgeye yönelik politikalarını yeniden yapılandırma yoluna gitmiştir. Türkiye konumu itibarıyla, Batılı müttefikleri itibarıyla ve Rusya ile yakın ilişkileri sebebiyle bölgeye yönelik dış politikasına yeni güncellemeler getirmek durumunda kalmıştır. Bu noktada Türkiye Transkafkasya politikasında proaktif açılımlarda bulunmuştur. Zira Gürcistan’ın Rusya’nın himayesi altına girmesi Türkiye’nin bölgede ulaşmak istediği birtakım hedefleri de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu anlamda Türkiye buradaki sorunun olumsuzluklara yol açmaması kapsamında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu önerisinde bulunarak buradaki mevcut sorunları yatıştırıcı politikalar geliştirme amacı gütmüştür (Kasım, 2019: 223).

Bunun yanı sıra Türkiye tarafından Transkafkasya'ya yönelik dış politika değişikliği sebebiyle öne sürülen bir diğer politika Ermenistan Açılımı'dır.

3.3.1. Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu

Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu'nda güvenlik, istikrar ve kalkınma arayışlarına öncelik verilmesi planlanmaktaydı. Bölge ülkeleri arasında savaşa sebep olan gerginliklerin karşılıklı müzakereler yapılarak ve ülkeler arası ekonomik ilişkileri güçlendirendirerek bölge barış ve istikrarına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bölge içerisinde kalkınma ve işbirliğinin sağlanmasından çevre sorunlarıyla mücadeleye kadar pek çok alanı iyileştirme amacı içerisinde bulunan Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu mevcut uluslararası örgütlerin tamamlayıcı niteliğinde bir işbirliği platformudur.

Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu Türkiye'nin 2008 Osetya Krizi sonrası bölgeye yönelik değişen dış politika anlayışının ilk somut göstergesiydi. Ancak Türkiye'nin önerisiyle kurulması planlanan bu platform kurulamamıştır. Kurulamamasının nedenlerine bakıldığında ise ilk olarak AB ve ABD'den beklediği desteği görememiştir. Söz konusu platforma gerek AB gerekse de ABD endişeyle yaklaşmıştır. Rusya ise ABD ve AB'nin aksine platformun kurulmasına sıcak bakan taraf olmuştur. Rusya'nın bu ılımlı yaklaşımının altında ABD, AB gibi bölge dışı aktörleri devre dışı bırakma ideali yatmaktadır. Bu ideal Rusya'yı Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformuna yaklaştırırken aynı sebep Gürcistan'ın platforma sıcak bakmamasına sebep olmuştur. Her ne kadar Gürcü siyasilerin söylemleri aksi yönde olsa da Gürcistan güvenilir bir aktör olarak görmediği Rusya ile aynı platformda olmayı reddetmektedir. Diğer bölge ülkeleri Azerbaycan ve Ermenistan kendi açılarından değerlendirmelerde bulunmuş olsalarda platforma karşı görüşlerini net bir şekilde belirtmemişlerdir (Çelikpala, 2010: 110). Bölgenin sorunlarına çözüm amacıyla Türkiye tarafından öne sürülen Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu, bölge ülkelerinin tutum ve davranışları sebebiyle adeta ortadan kaybolmuştur.

2008 Osetya Kriziyle birlikte Türkiye'nin Transkafkasya politikası hatta genel olarak dış politikasında değişimler olduğu belirtilmişti. Bu manada Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu, Türkiye tarafından öne sürülen önemli bir dış politika adımıdır.

3.3.2. Ermenistan Açılımı

Türkiye ve Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesine yönelik ilk adım 2004 yılında Türkiye tarafından atılmıştır. 2004 yılında İstanbul'da yapılan NATO zirvesine Ermenistan Cumhurbaşkanı, Türkiye tarafından davet edilmiştir. Ancak söz konusu davet Ermenistan tarafından olumlu karşılanmamış ve reddedilmiştir. 2005 yılında ise Ermenistan ile olan ilişkilerin normalleşmesi adına TBMM tarafından bir bildirim yayınlanmıştır. Bu bildirim yayınlanmasının ardından iki taraf arasında pek çok diyalog başlatılmıştır. Ermenistan'ın uzlaşmacı olmayan tutumu sebebiyle bu diyalogların hiçbirisi başarıya ulaşamamıştır. 2007 yılı itibariyle ise Türkiye'nin Ermenistan ile iyi ilişkiler kurma eğilimi hız kazanmıştır (Kodaman, 2013: 116). Bu bağlamda Van Gölü'ndeki Akdamar Kilisesi restore edilmiştir. Müze olarak açılışı ise Türk ve Ermeni heyetlerinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Bunun yanısıra aynı dönem de Antalya-Erivan arası uçak seferleri başlatılmıştır (Özdal, 2009: 70).

Ermenistan Açılımı yada Ermeni açılımı esasen bakıldığında sadece iki ülke ilişkilerinde değil uluslararası sistemdeki mevcut durumdan da etkilenmiştir. Bu bağlamda 2008 Osetya Krizi, Obama'nın yeniden ABD Başkanı seçilmesi ve Türkiye'ye yaptığı ziyaretlerde Ermenistan ile ilişkilerin normalleşmesi üzerine sık sık vurgu yapması gibi sebepler Türkiye'yi Ermenistan ile ilişkilerini normalleştirme sürecine itmiştir. Bu süreçte uygulanan politikalar peynir diplomasisi, futbol diplomasisi olarak adlandırılmıştı. 2010 Dünya Kupası elemelerinde iki ülkenin aynı grupta bulunması ve Ermenistan devlet başkanının, dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ü Ermenistan'a davet etmesi üzerine futbol diplomasisi başlamıştır (Kodaman, 2013: 116).

İki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirmek adına İsviçre arabuluculuğunda Ağustos 2009'da Zürih'te iki tane protokol imzalanmıştır. Birinci protokolde özetle iki ülke arasındaki mevcut sınırların kabul edilmesi ve sınır kapılarının açılması esastır. İkinci protokolde ise her iki ülkede bölgesel ve uluslararası uyuşmazlık ve çatışmalarını uluslararası hukuka bağlı kalarak barışçıl yollar izleyerek çözüme ulaştıracaklarını taahhüt etmişlerdir. ABD, AB ve Rusya Protokolleri memnuniyetle karşılamış ve iki ülkeye tebrikte bulunmuşlardır. Ancak Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye kamuoyu protokollere tepki göstermiştir. Zürih protokolleri komşularla sıfır sorun politikası ve proaktif dış politika anlayışının birer göstergesi olmuştur. Bu protokollerle Türkiye Ermenistan karşıtı olmadığını gerek Ermenistan kamuoyuna

gerekse de dünya kamuoyuna göstermiştir (Özdal, 2009: 70). Aksine iyi komşuluk ilişkileri kurarak siyasi, ekonomik, kültürel birçok alanda ilişkileri geliştirme amacıyla olduğunu ortaya koymuştur.

Ermeni açılımı hususunda genel bir değerlendirme yapılacak olursa Türkiye açısından baktığımızda başarılı sonuçlar doğurmaktadır. Fakat Dağlık Karabağ Sorunu bu hususta önemlidir. Çünkü Ermenistan sorunun çözüme kavuşturulması şartını öne sürmüştür. İlişkilerin gelişmesi ve normalleşmesi iki taraf için de ticari ve ekonomik olarak büyük artılar sağlayacaktır (Akçay, 2011: 29). Ermenistan'da yasalaşma süreci farklı olduğu sebebiyle söz konusu protokoller, Ermenistan Anayasa Mahkemesi önüne getirildi. Anayasa Mahkemesi protokolleri uygun buldu ancak bu protokollerin yürürlüğe girmesini sözde soykırımı tanınması şartına bağladı. Aynı zamanda bu kararda Ermenistan Karabağ sorunuyla alakalı hiçbir yükümlülüğün altına girmeyeceğini belirtmiştir. Türkiye ise bu kararlara tepki göstermiştir (Çelikpala, 2010: 119). Önceliğin ilişkilerin normalleşmesi olduğunu belirtmiş hassas konuların daha sonra görüşülmesi gerektiğini dile getirmiştir. Sonuç olarak Ermeni Açılımı da beklenen başarıyı gösterememiştir. Ermenistan ile ilişkiler normalleşip iki ülke arasındaki ticaret hacmi artmamıştır. Süreç 2010 yılında askıya alınmıştır. Bununla beraber Türkiye'nin Transkafkasya'daki en büyük müttefiki, stratejik ortağı Azerbaycan ile de var olan iyi ilişkiler Ermeni Açılımı politikası sebebiyle zarar görmüştür. Ermeni açılımıyla birlikte Türkiye'nin bölgede en çok ehemmiyet verdiği ülke Ermenistan gibi gözükmemiştir. Ancak Azerbaycan ile Türkiye'nin güçlü kültürel bağları bir yana Kafkasya'daki enerji kaynaklarına ulaşma ve kullanma açısından da Azerbaycan Türkiye için çok önemli bir ortaktır. Bu anlamda Ermenistan'ın Türkiye için hayati bir önemi söz konusunu tartışılabilir. Ermeni açılımı kapsamında Türkiye'nin Transkafkasya politikasının temelinde olan Gürcistan ile ilişkilerde oldukça geri planda kalmıştır.

3.3.3. Azerbaycan ile İlişkiler

Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Transkafkasya ülkelerinden biri olan Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülke Türkiye olmuştur. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte dünyada yeni bir düzen oluşmuştur. Bu neticede Türkiye'nin Transkafkasya bölgesine olan ilgisi artmış, böylelikle Türkiye bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Bu ülkelerden biri de Azerbaycan olmuştur. Bu anlamda Azerbaycan ile Türkiye arasında gerek kültürel gerek

ekonomik anlamda dostane ilişkiler kurulmuştur. Keza iki ülke arasında etnik, dini ve kültürel bir bağ bulunmaktadır ki, günümüzde de Azerbaycan Türkiye için “Kardeş Ülke” olarak görülmektedir.

Azerbaycan, Türkiye'nin Transkafkasya politikasında merkez konumundadır. Türkiye bu devlete karşı olan politikasını, Azerbaycan'ın gerek kültürel ve etnik yakınlığı gerek zengin enerji kaynakları açısından oluşturmaktadır. Türkiye'nin Azerbaycan ile yakınlığı enerji alanında büyük avantaj oluşturmaktaydı. Fakat Azerbaycan'da yaşanan bölgesel sorunlardan dolayı Türkiye politikasını uygularken zorluklar yaşamıştır. Azerbaycan'da yaşanan Dağlık Karabağ sorunu, Sovyetlerin dağılmasıyla Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte bu ülkenin Ermenistan tarafından işgal edileceği korkusu, bu bağlamda yapılan Hocalı Katliamı Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini ve Türkiye'nin bu ülkeye karşı politikasını büyük ölçüde etkilemiştir. Diplomatik açıdan Azerbaycan'a destek veren Türkiye, bölgenin işgal edilmesini engelleyememiştir.

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde esasen enerji ön plana çıkmaktadır. Bu noktada iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinin temeli 1994'te Azerbaycan petrolünün üretimi ve paylaşımı üzerine anlaşma imzalanmasıyla atılmıştır. Anlaşma ile hedeflenen Azerbaycan petrolünün Türkiye üzerinden Batı pazarlarına taşınması olmuştur. Bu kapsamda ise Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı hayata geçirilmiştir. Boru hattı projesi Mayıs 2005'te tamamlanmıştır. Böylelikle Azerbaycan doğalgazı Türkiye'ye ulaştırılarak Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırılması sağlanmıştır. Bununla birlikte Transkafkasya'da yeni bir güvenlik alanı da oluşmuştur. Keza enerji hattıyla üç ülke arasında ittifak ilişkisi kurulmuştur. Türkiye'ye doğalgaz akışı ise 2007 yılında gerçekleşmiştir. Azerbaycan bu projeye stratejik bir güç elde etmiştir. Bunu kullanarak da ülke içi ve ülke dışı sorunlarını halletmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan elde ettiği ekonomik güçle otoriter yapıya dayalı bir devlet biçimi oluşturmuştur. Türkiye'nin burada demokrasiyi geliştirme çabaları ise bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin Azerbaycan'a olan desteği sembolik olarak kalmıştır. Öte yandan Türkiye'nin Azerbaycan'a karşı olan politikası değişmemiş olsa da Türkiye-Azerbaycan ilişkileri Azerbaycan devlet başkanının değişmesiyle birlikte dengesizleşmiştir (Kasım, 2011: 18-29). Azerbaycan'ın ülke içindeki şartlarından dolayı Türkiye Azerbaycan'a karşı paylaşımlarda bulunma politikasını pek uygulayamamıştır. Fakat Bakü-Tiflis-Ceyhan

petrol boru hattının hayata geçirilmesi Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerine katkı sağlamıştır (Ener ve Ahmedov, 2017:125).

Türkiye ile Azerbaycan ilişkileri “tek millet, iki devlet” olarak tanımlanmaktaydı (Ekşi, 2009: 98). Fakat Türkiye’nin Transkafkasya politikası kapsamında Ermenistan ile olan ilişkilerinde normalleşme sürecine girme çabası içinde olması, Türk-Ermeni görüşmelerinin başlaması ve Ermeni sınırının açılma planları, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerine olumsuz bir netice kazandırmıştır. Oysa bu zamana kadar Azerbaycan-Türkiye ilişkileri kardeşlik ve dostluk üzerine kuruluydu. Azerbaycan için Dağlık Karabağ sorunu çözülmeden Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinin başlamaması gerekir. Bu bağlamda Azerbaycan Türkiye’yi Dağlık Karabağ sorununa ihanet etmekle suçlamaktadır. Çünkü ilişkiler normalleşirse Ermenistan güçlenecek ve Karabağ sorununda uzlaşma sağlanamayacaktı. Bu nedenle Türkiye, Dağlık Karabağ sorunu çözülmeden Ermenistan ile olan kara sınırı kapısını açmayacağını belirtmiştir. Bu noktada Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde güvenlik boyutu öne çıkmaktadır. Bunun temelini de Dağlık Karabağ sorunu oluşturmaktadır. Türkiye, Karabağ sorununda Azerbaycan’ın yanında yer almıştır. Temmuz 2020’de sorunun tekrar gündeme gelmesi ve Azerbaycan ile Ermenistan arasında yeniden bir çatışmanın başlamasıyla birlikte Türkiye de doğrudan bu sürecin içine dâhil edilmiştir. Keza Türkiye Azerbaycan’a bu süreçte destek vereceğini beyan etmiştir. Bu anlamda Türkiye Erzurum-Kars bölgesinden çatışmaları kontrol etmekte, Türk F-16’lardan birinin Ermeni Su-25’ini vurduğuna dair haberler ön plana çıkmıştır. Türkiye’nin Dağlık Karabağ çatışmasındaki bu tutumu Azerbaycan’daki vatandaşlar tarafından Türkiye’yi Azerbaycan’ın koruyucusu olarak görmelerinde etkili olmuştur (Ekşi, 2009: 101). Türkiye’nin silahlı kuvvetlerini Azerbaycan’a göndermesi iki ülke arasındaki ilişkilerin pekiştirilmesinde etkili olmuştur.

SONUÇ

Tez çalışmasının temel konusu Osetya Krizi sonrası Türkiye'nin Transkafkasya Politikası olmakla birlikte, genel bir Transkafkasya analizine de yer verilmiştir. Bölge içerisinde yer alan alan üç önemli ülkeden konu bütünlüğünün sağlanması ve daha anlaşılır bir çalışma ortaya koyma amacıyla çalışma içerisinde yer verilmiştir. Çalışmanın ve bu çalışma sonucu varılan çıkarımların daha anlaşılır olması sebebiyle birkaç soru cevap yapılacaktır. Bölge ülkelerinin 2008 Osetya Krizinin seyrini değiştirebilecek düzeyde etkileri olmuş mudur? 2008 Osetya Krizi Bölgesel bir kriz midir? Türkiye'nin kriz öncesi ve kriz sonrasında bölgeye yönelik politikalarında radikal bir değişimden söz edebilir miyiz? 2008 Osetya Krizi, bölge ülkeleri olan Azerbaycan ve Ermenistan krizin seyrini değiştirebilecek açılımlarda bulunmamışlardır. Ancak hem bölge ülkesi olarak görebileceğimiz hemde küresel bir güç olan Rusya adeta krizin seyrini değiştirmiş hatta krizin taraflarından biri olmuştur. Bir diğer soru 2008 Osetya Krizi Bölgesel bir kriz midir? Esasen coğrafi olarak bakıldığında, krizin görünen taraflarına baz alındığında bölgesel bir krizdir. Ancak sonuçlarına ve etkilerine bakıldığında küresel bir krize dönüşmüştür. Ağustos 2008'e gelindiğinde ise artık bir krizden değil bir savaştan söz edilmeye başlanmıştır. Bu savaş Rusya, Gürcistan, Güney Osetya ve Abhazya'nın içerisinde bulunduğu 5 gün süren Güney Osetya Savaşıdır. Savaş 5 gün sürmüş ve beş maddelik bir antlaşmayla son bulmuştur. 2008 Güney Osetya Savaşının bölgesel ve küresel çapta büyük etkileri olmuştur. BM Güvenlik Konseyi, Rusya'nın veto hakkı sebebiyle savaşı önleyebilecek düzeyde kararlar alamıştır. Kriz döneminde ve savaş sırasında Gürcistan'a yakın konumda bulunan ABD, Gürcistan'ın yanında Rusya etkisi egale edebilecek düzeyde yer almamıştır. Bir diğer küresel güç genel çerçevede AB özelde ise Almanya, Fransa gibi çeşitli AB ülkeleri Rusya ile olan önemli ekonomik ilişkilerinin zarar görmesinden endişe duymaları sebebiyle Rusya'ya karşı katı önlemler alınmasının engellemişlerdi. Özetle 2008 Osetya Krizi olarak bakıldığında birçok aktörle karşılaşmaktadır. Ancak bu aktörler hatta bir genelleme yapılacak olursa uluslararası toplumun yeterli tepkiyi gösterememiş olması uluslararası örgütlerin kriz sırasında etkili bir önem alamamış olmaları adeta Rusya'yı cesaretlendirmiştir. Uluslararası toplumun beklenen tepkiyi orataya koyamamış olması kriz sonrası farklı sonuçlarında beraberinde getirdi. Rusya'nın, Gürcistan'dan sonra Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün bozulmasına yönelik olaylara da destek

verdiği görülmüştür. Kısaca 2008 Osetya Krizi bölgesel bir krizdir. Ancak küresel manada da birçok etkisi olmuş birçok sorunu beraberinde getirmiştir.

Türkiye'nin kriz öncesi ve sonrası bölgeye yönelik politikalarına bakıldığında radikal değişimlere rastlanmamaktadır. Kafkasya Bölgesi özelde ise Transkafkasya Bölgesi tarih boyunca Türkiye açısından stratejik bir öneme sahip olmuştur. Soğuk savaş yıllarında ise bölgenin stratejik önemi daha da gelişmiştir. Bölgeye komşu olan Türkiye'nin güvenliği açısından da oldukça büyük önem arz etmektedir. Transkafkasya bölgesi, Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısı olarak görülmektedir. Bölge ülkelerinden olan Ermenistan ile iyi gitmeyen ilişkiler bölgeyi Türkiye için Türkiye'nin güvenliği için daha önemli hale getirmektedir. Bölgedeki bir diğer önemli unsur ise Rusya'dır. Rusya'nın buradaki askeri varlığı bölgeyi, Türkiye için ekstra önemli kılmaktadır. SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsız olamamış ancak milli benliklerini korumaya çalışan Türk toplulukları bölgede varlıklarını sürdürmektedir. Bu topluluklarla Türkiye tarafından iletişim Transkafkasya üzerinden yapılmaktadır. Bu açıdan da Transkafkasya bölgesi Türkiye için ayrıca önem taşımaktadır.

Türkiye'nin bölge ülkeleri içerisinde güçlü bağları ve sürekli iletişim içerisinde olduğu hatta birbirlerini iki devlet tek millet olarak adlandırdıkları ülke Azerbaycan'dır. Azerbaycan öyle bir konumda bulunmaktadır ki Türkiye'nin hem Orta Asya'ya hem de Güneydoğu Asya'ya erişiminde kritik bir noktadadır. Bunun yanı sıra doğalgaz ve petrol kaynakları açısından bölgede en çok yatırımcı çeken ülke konumunda olması da Azerbaycan'ı ayrıca önemli kılmaktadır. Bölgenin zengin enerji kaynakları göz önüne alındığında içerisinde barındırdığı ticaret potansiyeli bölgeyi Türkiye açısından önemli kılan bir diğer noktadır. Türkiye için bölgenin diğer bir önemi ise Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının bu bölgeden uzanmasıdır. 1991 SSCB'nin dağılmasından bağımsızlıklarını kazanan bölge ülkelerinin hiçbir ayırım gözetmeksizin hepsinin bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri yine Türkiye'dir. Bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını tanımalarının yanı sıra bu ülkelerin NATO, AGİT, Avrupa Konseyi gibi örgütler içerisinde yer almasını da desteklemiştir. Bu desteklemenin altında yatan nedene bakıldığında ise yeni bağımsız olmuş devletlerin bir an önce kendilerini toparlamaları ve üzerlerindeki Rusya etkisinden bir an önce kurtularak tam bağımsız devletler oluşmasını sağlamaktır. Bölgede yeni oluşan statükonun devamı Türkiye'nin güvenliği açısından çok önemlidir. Transkafkasya bölgesi Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında bir köprü durumundadır.

Bu köprünün zarar görmesi demek Türkiye'nin Türk Dünyasıyla irtibatının zarar görmesi demektir; bu açıdan Transkafkasya bölgesi Türkiye için büyük bir ehemmiyet arz etmektedir.

Türkiye'nin Transkafkasya politikasının temelinde tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi bölge ülkelerinin egemenliğine ve bağımsızlığına karşı hoşgörülü tavır sergilemek, toprak bütünlüğü ve iç işlerine karışmama ilkesine saygılı olmak ve komşularıyla sıfır sorun politikası kapsamında iyi komşuluk ilişkileri kurma düşüncesi hâkimdir. Kendini statükocu güç olarak tanımlayan Türkiye bölge ülkelerinin ulusal birliği ve toprak bütünlüğünün korunmasından yanadır. Türkiye'nin dış politikada Transkafkasya stratejisi, boru hatları ve enerji ihtiyacı esasında yürütülmektedir.

2008 Osetya Krizi konjonktürel manada değişimlere sebep olmuştur. Bu bağlamda tez çalışmasında ana konusu olan kriz sonrası Türkiye'nin Transkafkasya politikasına bakıldığında Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarında Proaktif açılımlarda bulunduğu görülmektedir. Bunlardan en önemlisi Ermeni Açılımıdır. Söz konusu açılım beklenen başarıyı gösterememekle birlikte pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bölgede Türkiye'nin stratejik ortağı olan Azerbaycan ile ilişkilerine de o dönem içerisinde zarar vermiştir. Gürcistan'ın Rusya himayesi altına girmesi Türkiye'nin bölgede ulaşmak istediği hedefleri olumsuz etkilemiştir. Bu bağlamda bölgedeki mevcut sorunları yatıştırmak için Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu önerisinde bulunmuştur. Ancak söz konusu platform bölge ülkelerinden beklenen desteği görememiştir. Bu anlamda Türkiye'nin Osetya Krizine yaklaşımı Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması üzerine kuruludur. Osetya Krizi sonrası Türkiye hem bölgenin hem de Gürcistan'ın barış ve istikrar içerisinde yaşamasını istemektedir. Ancak kriz sonrası durum da her şey Rusya kontrolünde olmuştur.

KAYNAKÇA

- Açikkaya, S. (2010), Çarlık Rusyası Hakimiyetindeki Azerbaycan Türklerinde Ulus Bilincinin Gelişmesinin Temel Dinamikleri, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,1(28),403-420.
- Ağır, O. (2019), Dünya Siyasetini Etkileyen Devrimlerin Uluslararası Sonuçları: 1917 Bolşevik Devrimi, **Kahramanmaraş Sütçü İman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 16(1), 325-342.
- Akçay, E.Y. (2011), Ermeni Sorunun Tarihsel Gelişimi ve Son Ermeni Açılımı, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**,2(4),19-44.
- Auken, B.V.(2008), **US-Russian Tensions in Caucasus Erupt into War**, Web: <https://www.wsws.org/en/articles/2008/08/ruge-a09.html>,09.08.2008, adresinden 2 Kasım 2020’de alınmıştır.
- Alekseyeva, N. (2017), TANAP Türk Akımına Rakip Olabilir mi?, **Sputniknews**, web: <https://tr.sputniknews.com/analiz/201710141030589001-tanap-turk-akimi-rakip-olabilir-mi> adresinden 21 Nisan 2020’de alınmıştır.
- Azerbaycan Ülke Profili (2020), **T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü**, web: https://ticaret.gov.tr/data/5eb6749913b8767e5c4b1fcd/Azerbaycan_2020.pdf adresinden 9 Kasım 2020’de alınmıştır.
- Armaoğlu, F.(2012), **20.yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, İstanbul: Alkım yayınevi.
- Alemdar, A. (2019), **Güney Osetya Savaşı**, Web: <https://www.defenceturk.net/guneyosetya-savasi> adresinden 27 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Bayhan, F.(2012), **Dip Dalga DAVUTOĞLU**,(2.Baskı),İstanbul: BSR Yayın Grubu.
- Bayramoğlu, B.(2019), **Kafkasya’da Büyük Güçlerin Enerji Rekabeti: Gürcistan Örneği (2002-2016)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayur, H.(1991), **Türk İnkılap Tairihi Cilt 2**, Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Berktaş, D.(2018), Savaşın Onuncu Yılı veya Tarihin Tekerrürü, **Avrasya İncelemeleri Merkezi**, web: <https://avim.org.tr/blog/savasin-onuncu-yili-veya-tarinin-tekerruru> bu adresten 5 Nisan 2020’de alınmıştır.
- Bilgili, A. (2002), “Azerbaycan Türkmenleri Tarihi”, **Türkler Ansiklopedisi, (Ortaçağ)**, 7(21),22-43.
- Bzarti, R.(1998) , Dünden Bugüne Osetlerin Tarihi, **Nart Dergisi**, 5(6), Web: <http://www.alanvakfi.org.tr/dunden-bugune-osestlerin-tarihi> adresinden 27 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Bülbül, G.(1989), Islahat Fermanı’nı Hazırlayan Sebepler ve Islahat Fermanı, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2(2), 157-179.
- Cabbarlı, H.(2004), “Bağımsızlık Sonrası Ermenistan-Rusya İlişkileri”, **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, 1-36.
- Çalışkan, B. (2019), “Ermenistan’da Paşinyan-Diaspora Krizi”, **İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**,1-2.
- Çakmak, H. (2013) **Türk Dış Politikasında 41 Kriz(1924- 2014)**, (2.baskı), Ankara: Kripto Yayınları.
- Çapraz , H.(2011), “Çarlık Rusyasının Türkistan’da Hakimiyet Kurması”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 24, 51-78.
- Çelikkpala, M. (2010), “Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş”, **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, 7(25), 93-126.
- Çolak, M.(2008), İttifaktan İhtilafa:Kafkasya Üzerinde Osmanlı-Almanya Mücadelesi (1917-1918), **Kafkasya İslam Ordusu ve Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin Oluşumu**, 141.
- Dilaver,T. (2018) ,**Gürcistan’ın “Dondurulmuş” 10 Yılı**, Web: <https://kafkassam.com/gurcistanin-dondurulmus-10-yili.html> bu adresten 25 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Dursun, D. (), Gürcistan, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 14, 310-311.

- Duran, F.(2018), Geçmişten Bugüne Osetya Sorunu, **SASAM**, Web: <https://sahipkiran.org/2018/12/20/osetya-sorunu/> bu adresten 8 Nisan 2020 tarihinde alınmıştır.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu(2012),**Gürcistan Ülke Bülteni**, Web: <https://www.deik.org.tr/uploads/gurcistan-ulke-bulteni.pdf>, bu adresten 21 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2012) , **Azerbaycan Ülke Bülteni** , **Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu**, İstanbul: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu.
- Ekinci, Y. (2017), II. Dünya Savaşından Bağımsızlığına Kadar Gürcistan (1939**1991**), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Elma, F. (2009), “Küreselleşme Sürecinde Güney Kafkasya Demokrasi, Güvenlik ve İşbirliği Sorunu” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, **6(2)** , 195-206.
- Elmas, B. (2019), “Gürcistan’da Yeni Bir Kaos Çıkar Mı?”, **Karadeniz Araştırmaları**, **16(64)**, 607-618.
- Eskişehir Ticaret Odası (2020) , **Azerbaycan Ülke Bülteni**, Web: <http://www.etonet.org.tr/uploads/azerbaycan.pdf> bu adresten 2 Mart 2020 tarihinde alınmıştır.
- Erkan, S. (2015) , Güney Osetya Sorunu ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, **Journal Of Turkish Studies** , **10(13)**, 71-92.
- Ener, M., ve Ahmedov, O. (2017), Türkiye-Azerbaycan Petrol Doğalgaz Boru Hattı Projelerinin Ülke Ekonomileri Ve Avrupa Birliği Açısından Önemi, **Araştırma Makaleleri**, 9 Eylül Üniversitesi 2. Ulusal İktisat Kongresi, 117-134.
- Gürani, M. (1994), **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Gürcistan, 14, 310, Web: <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/14/C14016402.pdf> adresinden 28 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Göl, Hacer (2016), Geçmişten Günümüze Azerbaycan, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, **5(1)** , 153-170.

- Görgülü, A. Ve Minasyan S, (editörler) (2010), **Türkiye-Ermenistan Diyalog Serisi: Kısır Döngüyü Kırma**, İstanbul: Tesev Yayınları.
- Günay, C. (2009) , **Gürcistan Sorunları Bağlamında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Politikaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Gülbiten, G., Yiğit, S. (2017), Rusya'nın Güney Kafkas Dış Politikası: Dağlık Karabağ Ve Hazar Denizi, **Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 5(2), 1-30.
- Hakyemez, Y.(2012), **Ermenistan Cumhuriyeti'nin İlanı ve İlk Dönemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- İnat,K.(2014), "Türk Dış Politikasının Kapasitesinin Dönüşümü: AK Parti Dönemi", **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, 1(1),1-24.
- İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi** Web: https://insamer.com/tr/gurcistan_510.htm, bu adresten 26 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Karaca, N., Aydoğdu, B., Bozkırlı, D. (2016), Azerbaycan Cumhuriyeti Ülke Raporu, **T.C. Serhat Kalkınma Ajansı**, Web: <https://www.serka.gov.tr/dokumanflipbook/azerbaycan-cumhuriyeti-ulke-raporu/223> bu adresten 2 Mart 2020 tarihinde alınmıştır.
- Kalkan, D. (2010), **Güney Kafkasya Bölgesindeki Etnik Çatışma Alanları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kasap, M., Georgia Friendship Association, **Gürcistan Tarihi**, Web: <http://www.gdd.org.tr/syf-Gurcistan-Tarihi> adresinden 28 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Kangül, H.(2016) , 16. Yüzyıl Son Çeyreğinde Osmanlı Devleti Gürcistan Eyaletinin İdari ve Nüfus Yapısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

- Kafkasevi Sosyal ve Statejik Araştırmalar Merkezi (2007), **Güney Osetya Cumhuriyeti**, Web: <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/11> adresinden 29 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Karimov,B.(2007), **Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Dış Politikası (1993-2003)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kodaman, T. (2013), Ermeni Açılımı ve Türk Dünyası, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2013 (30)**, 111-122.
- Lepingwell, J.W.R.(1994), The Russian Military and Security Policy in The NearBoard, , **Survival, 36 (3)**, 77.
- Memiş, E. (2005), Ermenilerin Kökeni Ve Geçmişten Günümüze Türk-Ermeni İlişkiler, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1)**, 1-11.
- Okan Üniversitesi Avrasya Uygulama ve Araştırma Merkezi (2020), **Gürcistan**, Web: <https://www.okan.edu.tr/avrasyamerkezi/sayfa/955/gurcistan/> adresinden 28 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Özdal, B.(2009), Türkiye Ermenistan Diyaloğu: Uzun Bir Sürecin Başlangıcı mı?, **Ortadoğu Analiz, 1(10)**, 68-69.
- Rasulzade, M.(1990), **Azerbaycan Cumhuriyeti (Keyfiyet-i Teşekkülü ve şimdiki Vaziyeti)**, İstanbul.
- Subaşı, T., Abbaslı, S. (2018), Sovyetler Birliği'nin Rusçayı Azerbaycan'da Hakim Kılma Politikaları, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 3(1)**, 256-271.
- şahbazova, İ.(2015), **Uluslararası Hukuk Açısından Rusya'nın Gürcistan Mudahalesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi, Bakü.
- Tosun, R. (2003), Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (14)** , 143-163.

Tavkul, U.(2008), **Kafkasya Denklemi** , Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı,
Web: http://www.koksav.org.tr/ebulten/eyl-ekkas2008/081127_hk_uta_vkul_kd.html, Adresinden 23 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı (2020), **Azerbaycan Siyasi Görünümü**,
web: <http://www.mfa.gov.tr/azerbaycan-siyasigoronumu.tr.mfa>. bu
adresten 2 Mart 2020 tarihinde alınmıştır.

Uluslararası Kafkasya Kongresi Bildiriler Kitabı (2012),
Web:https://www.academia.edu/2499630/Uluslararası_Kafkasya_Kongresi_Bildiriler_Kitab%C4%B1_International_Caucasia_Congress_26_27th_of_April_of_2012?a_uto=download adresinden 22 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

Veliev, C. ve Aslanlı. A, (editörler) (2011) , **Güney Kafkasya**, Ankara : Berikan Yayınevi.

Yılmaz, R.(2010), Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları, **Avrasya Etüdleri**, **38 (2)**, 21-42.

Yılmaz, R. (2010), Türkiye Azerbaycan İlişkilerinde Son Dönem, **Bilge Strateji**, **2(2)**, 23-41.

Yıldız, U. (editör),(2016), **Avrupa Birliği'nin Bölgesel İhtilaflara Yönelik Politikaları**, Ankara: Detay Yayıncılık.

